

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

YANAN ORMANLARDA 50 GÜN

Yazan

YAŞAR KEMAL

Çıkan

Türkiye Ormancılar Cemiyeti

Bu Röportajlar Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanmıştır.

Kapak kompozisyonu Gazi Terbiye Enstitüsü Öğretmenlerinden

NEVİDE GÖKAYDIN

tarafından yapılmıştır. Cemiyetimiz kendisine teşekkürlerini sunar.

Ö N S Ö Z

“Yanan Ormanlarda 50 Gün” adını verdiğimiz bu kitap aslında bir kitap olarak yazılmış değildir. Kitabın ihtiva ettiği yazılar önce Cumhuriyet Gazetesi’nde seri makaleler halinde neşredilmiştir. Daha doğrusu yazıların hepsi de bir röportaj mahsulüdür.

“Cumhuriyet Gazetesi” orman yangınlarını yurdun muhtelif yerlerinde incelettirmeyi düşünmüş, bu düşünce ile yazarlarından YAŞAR KEMAL’i orman yangınları hakkında röportaj yapmağa memur etmiştir.

Orman yangınları üzerine röportaj teşebbüsünün yalnız gazetecilik zihniyeti ve gazetenin sürümü endişesiyle yapılmadığını biliyoruz. Bu işte, Cumhuriyet Gazetesinin orman davalarına karşı ötedenberi gösterdiği yakın ve samimi alakamı çok derinden müessir olduğuna kaniiz. Bu itibarla diyebiliriz ki, Cumhuriyet Gazetesinin bu teşebbüsü memleket hayrına zamanında ve yerinde bir hizmet olmuştur. Biz bu hizmeti övdüğümüzü ve beğendiğimizi burada belirtmeyi bir borç sayıyoruz.

Cumhuriyet Gazetesinin orman yangınları üzerine röportaj teşebbüsünde büyük muvaffakiyeti röportajı yapacak kimseyi isabetle seçmiş olmasında görünüyor. Çünkü Yaşar Kemal sadece bir, gazete yazarı değildir. Aynı zamanda kavrayıcı ve sürükleyici bir üslûp sahibidir. Asıl mühimi yazarın orman dertlerini kendine dert edinmiş olmasıdır.

Yaşar Kemal hadiseleri objektif olarak müşahade etmekle beraber dolu, dopdolu bir yürekle ifade ediyor. Onun için yazıları hem aklımıza hem de duygularımıza hitap ediyor, bizi içimizden kavrayarak kısıkıvrak sarıyor.

Sonra "Yanan Ormanlarda 50 Gün" ü meydana getiren yazıların malzemesinin eylenceli, zevkli ve rahat bir seyahat esnasında toplanmış olmadığı da besbellidir. Yaşar Kemal mevzuunun gerçeklerini yerinde ve olduğu gibi yakalayabilmek için zahmetli, meşakkatli yolculukları göze almıştır. Röportaj dümdüz yollarda yalnız otomobille giderek değil, bozuk kara yollarından, patikalardan, keçi yollarından kab at sırtında, kab yaya giderek, kayahkları tırmanarak yapılmıştır. Yazar bu biçim gezilerin bütün zahmetlerine, meşakkatlerine severek katlanmıştır. Orman yangınlarını, yanan ormanları yanık ve muzdarip bir gönülle gezmiş ve görmüştür. Ve böylece bize bizim hakikatlarımızı getirebilmiştir. Onun içindir ki, yazılar okuyanları sımsıkı kavırıyor ve sarıyor.

"Yanan Ormanlarda 50 Gün" ün içinde belli başlı Orman dertlerini bunların karşısında, bu dertlerle dertli Ormancılarının dinmez ızdıraplarını, tıpkı hayatta olduğu gibi bulabilirsiniz. Yazıları okudukça Orman yangınlarının dehşetini, fecaatını, bunların tahriplerini, sebeblerini, adeta yaşayarak kavrarsunuz. Ormanda keçileri, keçilerin önüne geçilmez tahriplerini görürsünüz. Ormanlardan tarla açmalarının yaptığı amansız haraplığı, ormanların boğulmalarını, doğranmalarını, İnsanın, ille İnsanın ormana türlü şekillerde kıymalarını sanki seyredersiniz. Hülâsa bu vatanda oynanan korkunç orman faciasının manzaraları karşısında kahr ve düşünürsünüz....

"Yanan Ormanlarda 50 Gün" ün ihtiva ettiği yazılar "Cumhuriyet Gazetesinde" makaleler halinde çıkmaya başlar başlamaz önce Ormancılar üzerinde derin tesirler yaptığını gördük. Bunun yanında, memleket münevverlerinde de içten bir alaka uyandırdığına şahit olduk. Yazıların gazeteden yayınlanmasının memleketin orman davasına büyük faydalar sağladığına şüphe etmiyoruz.

Fakat nede olsa günlük bir gazetede çıkan bu değerli yazıların, okuması gereken ve okumak isteyen herkes tarafından okunamadığını sanıyoruz. Bu bakımdan Gazetede makale halinde çıkan bu yazıların tesirleri elbette geçici ve mahdud olmuştur.

Biz “Yanan Ormanlarda 50 Gün” n içinde toplanan yazıların her zaman okunabilmesinden sürekli faydalar doğacağına inanıyoruz. Bilhassa bunların her zaman, her okumak isteyen tarafından bulunabilmesini lüzumlu görüyoruz. Bilhassa yetiştirmekte olan çocuklarımızın, genç nesillerin bu yazıları okumasını zlyoruz.

İşte bu düşüncelerle “Yanan Ormanlarda 50 Gün” adlı röportajın yazılarını bir kitap halinde toplamayı, onları bir kitap olarak bastırıp İrfan alemimize sunmayı yerinde bir iş saydık. Bu maksatla yazıların muharririne baş vurduk. Değerli Yaşar Kemal bize istediğimiz izni verdi. “Yanan Ormanlarda 50 Gün” işte böylece kitap oldu. Onu herkesin okumasını özlediğimiz bir kitap olarak irfan alemimize sunuyoruz.

Menfaatcılarının yıllar ve yıllardır, duraksız ve insafsızca yağma ettikleri, politikacıların kaygısızca propaganda ve tatmin konusu haline getirdikleri memleket ormanlarının kurtuluşu artık memleket münevverlerinin davayı benimsemelerine bağlı bulunduğunu biliyoruz. İşte bu bilginin verdiğı kanaatla, Cemiyetimiz memleketin orman dertlerini dile getiren ve millete anlatan eserleri yayınlamayı kendine bir vazife olarak almıştır. Ve bunu bir hizmet saymaktadır. Bu hizmetin özlediğimiz verimleri sağlıyacağını umuyoruz.

Türkiye Ormancılar Cemiyeti

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa
Ö n s ö z	1
I. Ormancılar ve orman yangınları	7
II. İnsan ve orman	15
III. Orman kemirenler ve kemirilen ormanlar	22
IV. Dağların onmazları	27
V. Orman boğucuları ve boğulan ormanlar	32
VI. Doğranan ormanlar	37
VII. Orman içinde yaşayanlar	41
VIII. Yanan ormanların yerinde eşinenler	45
IX. Orman yangınlarının sebepleri	49
X. Keçiye ve açmaya karşı	54
XI. Ormanı bizden değil, bizi ormandan kurtarın	60
XII. Yaylaların masalı	66
XIII. Tapulu kesimler	72
XIV. Tahtacılar	77
XV. Bir orman dertlisi	81
XVI. Bitmez tükenmez davalar	86
XVII. Sanki çaresiz dertler	91
XVIII. Orman dertlerinin biricik çaresi	96

I

ORMANCILAR VE ORMAN YANGINLARI

Akşam ile ikindinin arası... Dağların tepeleri ışıklı ama, koyaklar git gide kararıyor. Koyu gölgeler basmış. Karanlık çöktü çökecek. Gündoğusundan, çayın büyük bir hışıltıyla indiği koyaktan (vadi) poyrazımsı bir yel esiyor. Bir hoş bir yel. Bazı duruyor. İyicene duruyor. Bir zaman sonra fırtınalar koparır gibi hızlanıyor. Uzun çam ağaçlarında, serviye benziyen ardıçlarda uğultular. Uğultular gittikçe, karanlık bastıkça artıyor.

Orman İşletme Müdürü gençten bir adam. Zayıf, ince yüzlü, durmadan sigara içiyor. Sinirli. Yalnız bir tepenin üstündeki Bucak evinin önüne oturmuşuz. Ötede birkaç Bakım Memuru kederli, yorgun dolaşıyorlar. Herkes tetikte. Bekliyoruz. Tecrübeyle sabittir. Bu yel böyle eser de... Böyle boşu boşuna estirmezler. "Az sonra ya telefon gelecek yangın kulesinden, ya da bir yerlerden ateşin patladığını göreceğiz. Şimdiye kadar böyle esen bir yelin boşa salındığı görülmemiştir."

Gün battı. Karanlık kavuştu. Derken bir telefon, bir telefon daha.

İşletme Müdürü :

"İki yerden bastılar ateşi ama, bekleyelim. Çok uzaklarda. Az sonra birkaç yerden gene ateş verirler, "dedi de-

medi, alt sağıımızdaki uzanan yassı dağın yamaçlarından birer onar kilometre aralıkla ateşler parladı.

Müdür :

“Gördünüz ya işte, önceki yangın burayı söndüremiyelim diyedir. Yürüyün söndürmeğe.”

Ben :

“Peki öteki yangınlar ne olacak?”

Müdür :

“Onları da Allaha havale ettik. Onu da o söndürsün.”

Sesinde bir ölüm kederi vardı. Bu seste binlerce ağıdı bir arada duydum.

Sonra gene içi götürmedi, Orman Bölge Şefine :

“Bari sen de oraya git. Köylülere yalvar yakar. Ayaklarının altını öp. Götür yangına.”

Sonra, bir: “Ooof, of!” çekti. “Bütün yazımız böyle geçti işte. Ne uyku ne dümek!”

Cipe atladık. Yangın arabaları köylere, adam getirmeğe gittiler. Cipte ben, bir köylü, iki Bakım Memuru, bir de on beşinde bir çocuk var. Bucaktan. Yangına meraklı. Bütün yaz yangıncıların yanından ayrılmamış. Onlar nerde, o da orda. O yangın senin bu yangın benim.

Yollardan mı geçiyoruz, kayalardan, hendeklerden mi atlıyoruz belli değil. İşletme Müdürü makinayı delicesine sürüyor. Ne yol belli, ne iz. Yassı dağdaki yangın gittikçe büyüyor. Daha şimdiden bir ateş harmanı oldu. Harmanın solundaki ateş, ona bir on iki kilometre gelir, bir şerit gibi doruğa doğru uzanıyor. Yılan gibi kıvrıla kıvrıla, incecik, yukarı doğru kayıyor. Kendini kaybetmiş İşletme Müdürü :

“İşte” diyor, “ben böylesi uzun yangından korkarım. Bu lânetlemelerden ödüm kopar. Bir türlü söndüremezsin. Bin kişi bile olsan söndüremezsin. Ormanın içinde kıvrıla kıvrıla akar gider. Dolanır durur. Harman gibi yananın etrafını iyice

açtın mı tamam. Zor atlar. Söner kalır olduğu yerde. Ama benim bu rüzgârda hiç umudum yok. Söndüremeyeceğiz. Koca dağ yanacak. Hey be anasını. İşte böyle. İşte böyle böyle memleket yanıyor. Bir memleket yanıyor, biz seyirci kalıyoruz.”

Makinayı dağın yamacına sürdük. Oralarda bir yerlerde bırakıp tırmıkları aldık. Tırmıklar demirdendir. Topraktaki dökülmüş kuru yaprakları alırlar. Kuru yapraklar alınınca ateş atlayamaz.

Yangın üç türdür. Dip yangını, gövde yangını, baş yangını. En çok vuku bulan yangın dip yangınıdır. Bu yangında yere dökülmüş kuru yapraklar yanar gider. Baş, yanl yapraklar yanmaz. Bu, ağacı seyrek ormanlara has bir yangındır. Baş yangını ise ağaçları sık genç ormanların yangınıdır. Bir de orman sık olur, dip yaprakları da bol olursa gövdeyle birlikte bütün orman yanar. Bu enderdir.

Benim gördüklerinde yangınları hiç bir zaman bölümlere ayıramadun. Dağı taşı ateş almış, yanıyordu babam yanıyordu. Ben bu kadarlığını gördüm.

Harman gibi yanan yere tırmanıyoruz. Karanlıkta çalışanlar, dallar bizi köpek gibi dalıyorlar. Dal çarpmadık, diken batmadık yerimiz kalmadı gibi. Her bir yanını sızım sızım sızılıyor.

Ben de yangını yakın yerde belledimdi. Çık çık bitmiyor. Oluk oluk ter akıtıyorum. En geride kaldım. İşletme Müdürü geyik gibi fırladı gitti. Tırnığı omzunda. Ben de gayret ediyorum. Şu şehirlerde dura dura ne de kalpazan olmuşuz. Eskiden olsa, böyle gayret istiyen iş için uçardım yani. İçim içimi yiyor. Göz göre göre koskocaman orman yanıyor. Buna iç dayanır mı? Dayansın dayanmasın yanıyor.

Harman, harmanlıktan çıktı. Ateş gittikçe büyüyor. Yana doğru bir atılış atılıyor ki, doludizgin. Ortalık gündüz gibi oldu. Ateşe yaklaştın ama, Müdürü de yitirdim.

Bir ıgırtı, bir patırtı, bir cazırtı geliyor ki ormandan olmaya gitsin. Bir cehennem gibi yanıyor ortalık. Arada bir, bazı da üstüste top patlar gibi bir şeyler patlıyor. Yanan ormanın ıgıgına, uğultusuna, korkunç, sağır edercesine uzun bir dev ıslığı karışıyor. Yalımlar göklere doğru süzölüyor. Göklerde dolanıyorlar. Ateş dev ormanın üstüne yatmış, dünyayı yutarcasına nefes alıyor. Bir deli nefesi. Yaklaşmanın mümkünü yok.

Müdür nerelerde kaldı acep? Yangın pikabı köylöleri getirdi. Birkaç köylü.

Bakın Memuru :

“Gelmiyorlar Bey. Gelmiyorlar. Kaçıyorlar. Hangi eve gittikse kapalı bulduk. Sekiz kadar köylölüyü elini öpe öpe getirdim. Gelmiyorlar.”

Bu sırada, ateşin etrafında tırnıgıyla dört dönen Müdürü gördüm. Kırmızı ışıktta yüzü kapkara kesilmişti. Habire tırmık çekiyor, yaprakları öteye öteye kürüyordu. Sonra bakım memurlarından birini çağırdı. Elindekini ona verdi. Yanıma geldi. Sallanıyordu. Kesik kesik de soluk alıyordu. Bana bir şeyler söyleyecek oldu. Söyliyemedi. Elleri yanlarına halsizce düştü. Tabiatın haşmeti, felâketi karşısında insan güçsüzlüğünü, bitkinliğini iyice gördüm. Tâ yüreğimde yangın gibi duydum. Ateşe tapanlara hak verdim. Onlar da böyle yangınlar görmüşlerdir. Ondan sonradır ki... Başka türlüölü olmaz. Başka ateşler ateş değildir. Eğer bu deli yangın ateşse...

Öteki ateş uzadı gitti. Yetişilmez. Biri tâ dorukta. Vay anasını! Ne de çabuk! Müdürün dediğı kadar varmış.

Aşağılar, suyun aktığı koyak koyu, zifiri, taş gibi ağır bir karanlık. Yangın karanlığı. O kadar gürültü, uğultu, ıgık geliyor ki ormandan. Yüz kilometre öteden duyulur dersin. Mutlak duyulur. Toplar üstüste patlıyor. Sanki büyük bir meydan muharebesindeyiz.

Her ağaç bir insan olmuş, basıyor ağıdı, basıyor çığlığı. Bir orman yangınında bulunup da ağaçların canlanarak, ateşin önünden can havlile çığlık atarak kaçıştıklarına inanılmaz bulunmaz. Her bir ağaç başını almış kaçıyor. Suyu kaçıyor.

Gökte yıldızlar sönük. Ay, batı dağlarında. Üstünü kalın bir bulut örtmüş. Daha kaş gibi. Ha varlığı, ha yokluğu.

Müdür :

“Demek gelmediler?” dedi.

Bakım memuru, boynu bükük :

“Hangi kapıyı çaldımsa...”

Ben dedim ki :

“Bir de ben gideyim şu köylere. Dillerinden anlarım. Belki sözüm geçer.”

Müdür :

“Gidin kardeşim”, dedi. “Belki bir insan getirirsiniz. Bizim için şu anda bir insan bir insandır.”

Şoförle birlikte aşağı doğru karanlığa atıldık.

“Hangi köye?” dedim.

“Hangi köye olursa Abi...”

Yarım saat sonra bir evin önünde durduk. Ben bütün heyecanıyla kapıyı döğmeğe başladım. Nedense, heyecanım-dan tirtir titriyorum.

Geri dönüp yassı dağa bakıyorum. Dağ tüm ateşe kesmiş. Bütün yamaca lâv dökmüşler. Lâv habire büyüyor, kaymıyor, akıyor. Daha doğrusu dağın sırtından ateş fışkırıyor.

Bir kadın ses verdi.

“Bacı! bacı” dedim. “Bacı kele! Kocanı uyandırsana. Ormanlar tiim yanıyor. Bizim ormanlarımız bacım. Uyandır-sana bacı!”

Bacıdan uzun zaman ses gelmedi.

“Ortalığı ateş alev aldı bacım. Uyandırır. İgimiz var bacım.”

Bacı:

“Herifin evde yokkine gardaş”, dedi. “Yokkine. Oğla-mene gitti.”

Köy zaten on evlik. Onunu da dolaştım. Yalvardım. Türlü hileler kurdum birkaç adam bulayım diye. Yalnız iki kişi çıkarabildim.

Köylüler:

“Bize suç bulma ağam”, diyorlar. “Bu her gün böyle. Canımızdan bezdik. Şu ormanlar yanıp bitse de tüm, kurtulsak... Üç aydır hep böyleyiz. Gelirler uykumuzu bölerler. Her Allahın gecesi. Gece yok gündüz yok. Biz işi gücü bıraktık. Ormanla uğraşıyoruz. Bitse de kurtulsak. Ne kaldı zaten ya...”

Vardık ki, Müdür bir kayanın üstüne oturmuş, ölü gibi donmuş duruyor.

“Dört yanını çevirdik ateşin. Allah verede atlamasa. Atlarsa bütün dağ yanar.”

Derken efendim, biz böylece konuşurken, gün batıdaki, suyun aktığı koyağın ötesindeki dağdan da üç dört yerden gene ateş vermesinler mi!

“Bir bu eksikti Müdür Bey” dedim.

Müdür :

“Bekliyordum”, dedi. “Ben bir gecede otuz yangın çıkardıklarını bilirim, tam otuz. Bir başlamasın! Arkası çorap söküğü gibi gelir.”

Ağır ağır doğruldu :

“Allah”, dedi, “taksiratımızı affetsin.”

Koşarak dağdan aşağı indik.

Cip batı yangınına doğru koşarken :

“Söndürdüğümüz, yani çevirdiğimiz yerde bir orman var ki kardeş... Keşke sönse. Rüzgâr da hafifledi. Ne orman var, gündüz gözüyle bir görseniz! Kız gibi ağaçlar. Bakmağa dayamamın.”

Durup çevrilen yere bakıyoruz. Ateş, kendi harmanında dönüyor, büyümüyor. Uzun çizgi ateşi doruğu bulmuş. Onunda etrafını açmışlar. Biz böyle sevinirken sol taraftan harmanın bir uzama oldu.

Müdür :

“Çare yok”, dedi. “Yakacaklar.”

Bir koşu öteki yangınlara çıktık. On beş kişi kadar varız. Bu sefer bana da bir tırmık tutuşturdular. Yangının yalımları yüzünde... Orman kokuyor. Çam kokuyor, kekik kokuyor. Orman tepeden tırnağa yanık kokuyor. Çam pürlerini bütün gücümle tırmıklıyorum. Bir taraftan da sık ağaçları kesiyor birkaç kişi...

Harman karşıda. Sol yandaki delik iyice büyüdü. Bu sefer aşağılara iniyor.

Sabaha karşı...

Gün ışıkları çiğli, yanık ormanın üstünde. Bir keder gibi. Işık bir karanlık gibi. Ömrümde böyle bezgin, tatsız bir şafakla karşılaşmadım.

Ateş harmanı gayri harmanlıktan çıktı. Bütün sırtı kapladı. Ateşin geceki haşmeti kayboldu gün doğunca. Şimdi sırt bir top ak dumandan, kara topraktan, kömür karasından ibaret...

Öğleye doğru Orman bölge Şefi geldi yanımıza. Tanınmayacak halde.

“Yangın büyük değildi”, diyor. “Çabuk söndürüyorduk. Söndürüyorduk ama, arkamızı dönünce gene yakıyorlardı. Sabaha kadar biz söndürdük, onlar yaktılar. Sabah oldu.”

Müdürün, bakım memurlarının köylülerin yüzleri uzamış, tanınmayacak hale gelmiş. Bitkin. Ölü. .

Ve yangın devam ediyor karşıda. Şimdi İzmirde Kemalpaşada, Karacadağda, İçelde, Silifkede, Anamurda, Antalyada, Manavgatta, Gündoğmuşta, Alanyada, Korkutelinde, Elmalıda, Kaşta, Muğlada, Fethiyede, Köyceğizde, Aydında, Karacasuda, Manisada, Balıkesirde, Dursunbeyde, Bandırmada... Adanada, Kadırlıde, Kozanda... Eskişehirde... Velhasıl Yedi iklim dört bucakta... bir memleket ormanları tutuşmuş yanıyor. Göz göre göre yanıyor. Çaresiz yanıyor.

II

İNSAN VE ORMAN

Antalya - Manavgat, Manavgatın Beşkonak Bucağı...
Mor dağların başladığı yer.

İki gündür denizin ötesinde, gökte kara kara bulutlar birikmiş. Yağacak gibi ediyor, sonra dağılıyor. Denizden dağlara doğru ağan bulutlar yağdı yağacak derken kayboluveriyorlar.

Yangından bıkmış usanmış işletme Müdürü :

“Ah bir başlasa yağmur”, diyor. “Ah bir başlasa...”
Gözü denizin üstündeki bulutlarda. Bulutlar kararınaya görsün. Bizimkinde bir sevinç, deme gitsin! Yüzü bir çiçek gibi taze taze açılıyor. Yorgun gözlerinden sevinç taşıyor.

“Bugün mutlak yağacak. Bugün mutlak, mutlak...”

Yağmur yağmıyor bir türlü.

“Tam otuz altı yangın oldu bu yaz. Büyük yangın. Küçükleri de caba...”

Bir yağmur yağsa... Ah bir yağsa. Denizin üstünde salınıp duran bulutlar bizi umsunuk etti. Yangının köküne kibrit suyu... Kibrit suyu olmaz ya. Ne suyu olursa olsun. Bir yağmur...

Derken bir kuşluk vakti... Burnahanın berisindeki ormanlar yanarken, soğuk, kara bir yel esti güneyden. Yel dönüyor. Yağmur yeli. Bunca yağacak. Bulutlar kapkara ve dağlara dağlara doludizgin gidiyorlar. Üstümüze kara bir tüil gibi bir bulut ağıdı. Bir şimşek çaktı. Yanık ağaç gövdeleri

ışıldadı. Yağmur yağmış gibi de parıldadı. Sonra, birden sicim gibi bir yağmur boşandı. Ortalığa bayağı bir karanlık çöktü. Yanımda duran ormancılardan sevinçlerini tarif edemedim.

Beşkonak bucağının bulunduğu köy yedi mahalleden ibaret. Bucak merkezi güya yarış adlı mahallede. Yarışta dediğime bakmayın. Yarışta olmaz. Neden ki dersiniz, yarış diye toplu, birarada evlerden bir mahalle yok da ondan. Her ev bir koyakta, bir taşın, kayanın dibinde. Bucak yapısını da kel bir tepeliğin üstüne yapmışlar. Kuş uçmaz, kervan geçmez... Bucak yapısının yanına da ahşaptan eğri büğrü bir ev yapmışlar... İşte size bucak merkezi... Tuttu mu yağmur. Dinmez de dinmez. Ben de, sözüm ona, orman röportajları yapacağım. Sığındık eğri büğrü Bucak Müdürünün evine... Müdür İstanbullu Bülent adında tatlı bir delikanlı. Daha iki aylık Müdür. Yalnızlık bir çökmüş ki serine.

Bir gün geçti, iki gün geçti yağmur dinmiyor. Dinmek bilmiyor.

Bir bölge Şefi var burada, ikide bir:

“Bir başlamasın durmaz buramn yağmurları...” diyor. Durmuyor. Ben sabırsızlanıyorum.

Evimizin önünde bir mezarlık var. Mezarlıkta ulu ulu ardıçlar... Kara selviler gibi biçimli, daha da heybetli. Bir tek de yaşlı bir çam var. Gövdelerinden oluk oluk sular süzülüyor. Üç gün sabahtan akşama kadar ulu ardıçları, yaşlı çam ağacını seyrettim. Önümde mezarlığın ağaçları birer karanlık tepe, birer sihir gibi yükseliyorlardı. Üç gün canım sıkıldı. Geri dönsem olmazdı. Bunca zahmet çekmişim buraya gelmek için. Beklesem olmuyor. Yağmurun ne zaman deneceği belli olmuyor. Bölge Şefi de habire umudumu kırıyor. “Bu yağmur durmaz da durmaz.” İnad ettim. Durmazsa durmasın. Dönmeyeceğim. İyi etmişim dönmediğime. Ömrümce göremiyeceğim şeyleri gördüm. Şaşılacak olaylarla karşılaştım.

Bir sabah uyandun ki yağmur duruvermiş. Bendeki sevinç ormancılardan sevinciden de beter. Kuş gibi hafifim. Ver elini dağlar!... Lâstiklerimi ayağıma geçirdiğim gibi yürüdüm. Yol arkadaşım, yani klavuzum İbrahim Gök adındaki yaşlı bir adam. Altmış beşinde dinç, keçi sakallı, aynı keçi gibi ince, zayıf yüzlü birisi... Gazeteci olduğumu söyledim, oralı bile olmadı. Bilmiyor. Beni doğudakiler gibi o da hükûmet memuru sanıyor, ağzından doğru dürüst lâf çıkmıyor. Ne sorsam atlatıyor. Şüpheli şüpheli bana bir bakışı var!... Yürüyoruz. Yürüdükçe içine kapanıyor.

“Bu ormanları neden yakıyorlar?” diye soruyorum.

Boynunu büküp:

“Bilinmez ki”, diyor, “yakıyorlar işte.”

“Neden ola?”

Ellerini açıyor:

“Kimbilir!”

Çimen yeşili gözleri hilekâr. Düşmanlığını, itimatsızlığını, korkusunu gözlerinden iyice okuyorum. Besbelli. Bir gözün insan içini böyle açık açık her şeyi apaşıkâr söylemesine ilk olarak rasgeldim.

“İbrahim Emmi”, dedim kızarak, “bana yutturmağa çalışma. Ben de köylüyüm. Adam köylü olur da ormanların niçin yakıldığını bilmez mi? Ben bizim köyde sinek uçsa bilirdim.”

İbrahim Emmi dalkavukça:

“Biz de biliriz, biliriz emme... Bu orman yangınına akıl sır ermiyor. Kul işi değil bunlar. Kul işi olsa bir tanesi yakalanırdı şimdiye dek. Allah yakıyor ormanları... Güneş yakıyor yavrum. Allah işi... Köylü orman yakmaz. Ne desin de yak-sın. Hazreti Peygamberimizin beşiği, evimizin eşiği ağaç. Ağaç yakılır mı. Alımallah adamın eli kurur. Ağaç gibi var mı kardaş, kırmızı gül de ağaçtandır. Biz ağacın kıymetini biliriz. Köylü hiç ağaç yakar mı kardaşım. Efendi bilâderim.”

Hem konuşuyor, hem de durup durup inanıyormuyum diye yüzüme bakıyor. Bakıyor bende inanacak göz yok. Devam ediyor. İlle de köylünün ağaca, ormana zarar vermediğine beni inandıracak.

“Köylü ağaca el vuramaz. Korkar. Hazreti Alimizin Dül-dül atının da eğeri de ağaçtandır. Kâbe eşiği nurdandır emme, o da yine ağaçtandır. Ağaca kıyılır mı hiç! Ormancılarımız ağaçların başından hiç ayrılmazlar. Ağacın kılına hile gelmez köylü tarafından. Yaş kesen, baş keser. Bunu hepimiz biliriz. Her köylü bilir. Ormanı seven yurdunu sever. Öyle değil mi?”

Bu buluşundan dolayı bir zafer kazanmış gibi durdu, gülerek yüzüme baktı.

“Ormanı seven, Vetanını sever öyle değil mi”

“Öyle”, dedim.

İbrahim Gök; bir zafer coşkunluğuyla:

“Vetanımı sever”, diye tekrarladı.

Bir tepe çıktık. Bir tepe daha çıktık. Sağımız solumuz ormanlık... Genç ağaçlar... Ama yangın görmemiş hiç bir gövde yok. Gövdeler kapkara. Bunlar geçen yılki, evvelki yılki yangından kalanlar. İkinci tepeyi de inince, bir yeni yanığa geldik. Dağ alabildiğine kapkara uzanıyordu. Tâ doruklara kadar. Kırılmış, yarı yanmış, ütülenmiş, toprağa üstüste yatmış yanık ağaçlar... Bütün dağ az önce söndürülmüş bir dev ocak sanki... Yağmursu, ıslak ıslak bir yanık kokusu almış dünyayı. Adamın genzini yakıyor.

Daha ötede aynı biçimde bir yangın yeri daha... Bir daha, bir daha... Ve artık araki bir yeşillik göresin...

“Bunları hep Allah mı yakmış İbrahim Enmi?...”

“Allah Allah yavrum... Yoksa bunca yangını çıkarmağa köylünün gücü yeter mi?... Köylü Dövlətinin ormanını hiç yakar mı? Bizim hepimizi biliriz ki “Çam gider, çalı kalır. Kum giderse, kaya kalır. Köylü bunu bilir.”

Kendimde olmadan gülümsüyorum. O da bıyık altından gülüyor.

Şunu da unutmadan kaydediyim ki, Antalya Orman Baş Müdürlüğü her kayaya, her ağaca, ormana, yollara orman sevgisi aşıl原因an vecizeler yazdırınış. Çıplak yamaçlara çimen-toyla tâ uzaklardan görünen “Ormanı Korum” lar kondurmuş. Kim anlar, kim dinler mi diyeceksiniz. Olsun. Mutlak faydası vardır. Tebrik ederim.

“Bizim atalarımız ne diye Orta Asyadan göç etti. Bunu bilmeyen var mı? Yok. İşte böyle ormanları yaktılar, kestiler, orman tükendi. Orman tükenince göl kurudu. Yavrucağızıma deyim. Göl kuruyunca kuraklık başladı. Kuraklık başlayınca göç ettik. Tâ buralara geldik. Buradan da nereye gideceğiz? Başka yer yok. O sebepten ormana köylü milleti iyi bakar. Bu yangınlara köyde hep çareler düşündük. Vatanımız harap olmasın dedik. Madem yangın Allah tarafından çıkıyor, biz köycek buna çare bulmalıyız dedik. Bir çare bulmalıyız.”

Bir saat mı, iki saat mi yürüdük. Ben kesildim. O boyuna elindeki kırımını eğirip konuşuyor. Bu dağlardaki erkeklerin hepsinin elinde bir kırım durmadan keç i kılından ip eğiriyorlar.

Yukardaki Orta Asya meselesi var ya, her yerde kayalara yazılmış. Her Orman Müdürü, Bölge Şefi, Bakım Memuru Orta Asya meselesini diline dolamış önüne gelene anlatıyor. Bu gezide en az beş yüz ormancıyla karşılaştım. Bu Orta Asya meselesini her Ormancı en az üç defa söyledi. “Orta Asyadan neden göç ettik? Kuraklıktan. Kuraklık neden oldu? Orman tahribinden. Şimdi ise bizim gidecek başka vatanımız yok. Ormanlarımız bitiyor.”

İbrahim Eruni durup durup:

“Yanan Orman felâket, yaşayan orman varlık getirir. Köylü ne demeye yaksın ormanımızı?”.

“Doğru”, diyorum çaresiz. Hoşuna gidiyor. Beni inandır-
dığını sanıyor. Gittikçe de işi azıtıyor. Benim şaşkınlığımı da
görüp veryansın ediyor vecizelere:

“Ornansız dağlar yokluğun kara bekçisidir. Bir parmak
toprağın bin senede meydana geldiğini bilir misiniz? Vetan-
daş ormanı yakma, yurdunu öksüz bırakma! Öksüz kalan
yurt ne demektir? Babasız, öksüz demektir. Ormanı biz ko-
rursak, o da bizi türlü felâketten korur. Korur demek ne
demektir? O sebepten köylü ormanı yakmaz. Ormanı koru
ki dağın kel, suyun sel olmasın... Emme, emmevelâkin şu or-
mancılarda da suç var azıcık. Eyiler, haslar enune, bir keser
saplığı bile kestirmezler. Allahın yaktığı ormanı köylüye bu-
lurlar. Orman yurdun hem süsü, hem gücüdür. Aaah şu or-
mancılarımız.”

Kalktık yürüdük. Yollar kayalık. Yollar kılıç sırtı gibi.
Sarp bir dağa çıkıyoruz. Tepeye bir saatlik yol var daha. Ter
ceketimden de dışarı fışkırıyor. Suyu batıp çıkışım sanki
Cıvıl cıvıl. Durmaya gelmez. Üşütür. Soğuk yeller üşü-
tüyor zaten.

Bir hayli uğraşmadan sonra tepedeyiz. İkinci üstü. Tepe-
den çok uzaklar bile gözüktüyor. Bütün dağlar kaplan alası
gibi. Öyle yanmış.

Herife de iyice içerledim. Köye varsak bırakacağım.

“Bunlar Allahın işi mi?”

Baktı ki kızgınım:

“Çay köylüleri de yakar. Onlar ormanın Vatanın yüreği
olduğunu bilmezler. O dinsiz imansızlar.”

“Doğru söyle İbrahim Emmi şu sabahtan beri sayıp dök-
tüklerini kaç ayda ezber ettin?”.

Şaşırdı, utandı, kekeledi:

“Doğru değil mi dediklerim?” diye masumca sordu.

Karanlık kavuşurken köye indik.

Burmahan da Babacığın evine misafir olduktan sonra, ona parasını verdim savdım. Burmahanın dört saat ötesindeki köyüne doğru yoluna devam etti.

Gece yatarken, Babacığa İbrahim Enuniyi tanıyıp tanımadığını sordum. Çok iyi tanıdığını söyledi.

“Eyi bilir bizim köylü Gök İbrahimi. Bizim köyden çok gelir geçer.”

Babacığa yoldaki konuşmaları, vecizeleri anlattım.

Güldü güldü de:

“Bey”, dedi, “bizim köylü Gök İbrahimi neden bu kadar yakından tanır bilir misin? O, çok mahkemeye gider de ondan. Ornan yakmak, ornan açmak, ağaç kesmek suçundan gider... Vay bre Gök İbrahim vay! Her yıl mutlak iki kere ornan suçundan mahkemededir. Köyüne gelip giderken de bizde yatar. Vay bre Gök İbrahim vay! O sana dediği lâfları, hep mahkemelerde ezber etmiştir.”

III

ORMAN KEMİRENLER VE KEMİRİLEN ORMANLAR

Ardıç ağacından yapılsa daha iyi olur. Ardıç serttir. Demire yakın. Ardıç, bulunmazsa her hangi bir ağaçtan da yapılabilir ama, zor iş görülür onlarla. Eni üç parmak, boyu otuz santim kesersin ağacı. Ucunu aynen keski gibi yontarsın. Kabuğunu da soyarsın. Dalarsın ormana.

Çam kabuğu kokuludur. Ağaçlar içinde en çok çamın kabuğu kokar böyle. Yel esince iki saatlik öteden çam kokusunu getirebilir. Bir de kamalak vardır. Ormancılar sedir koymuşlar adını. Ondaki koku da çama yakın bir kokudur. Köknarı da unutmamalı. Bunlar ormanlar da üç sacayağıdır.

Şimdi elimizde otuz santim boyunda, üç parmak kalınlığında ucu yontulmuş, ardıç ağacından bir keskimiz var. Keskiyi orta yaşlı bir çamın gövdesine dayar, arkasından taşla vurursun. Keski kabuğu deler, ağaca dayanır. Böyle, kabuğu kese kese gövdeden büyük bir parça kabuğu ayırırsın. Esas kabukla, yani dış kabukla, ağaç arasında incecik, süt-beyaz bir zar vardır. Kabuğu gövdeden ayırınca bu zar ayrılan kabukla birlikte gelir. Çakını çıkarır bu ince zarı kabuktan güzelcene ayırırsın. Sonra parça parça kesersin bu ince zarı, sonra yersin. Kokuludur. Çiğnerken kocaman, kekikli, naneli, çiçekli, pınarlı kocaman bir ormanı kendindeymiş sanırsın. Bütün tadıyla, kokusu, rüzgârıyla orman sende uğuldar. Buruk bir tad. Şekerlerin en güzeli... Sonra o çam biter, başka çam soyarsın. O biter, başkasını...

Bana göre kamalak “Yalabuk” u daha tatlıdır. Bazıları çam, bazıları da köknar diyorlar. Bence kamalakdan şaşmamalı... Yirmi yıl önce bir kamalak ormanında yalabuk yapmıştım... Ne zaman aklıma düşse, daha daha, o ormanı, rüzgârı, kokusu, nanesi, yaban gülü, peryavşanı, püreni, yarpuzu, salep çiçeği, mantıvarı, sarı sarı mantıvarı, arı kekiğiyle etimde duyarım. Ormana karışır giderim. Ben kamalak yalabuğunu hiç bir şeye değişmem. Ama kamalak her ormanda bulunmaz. Azdır. Bizim köylüler de kamalak yalabuğunu hiç bir şeye değişmezler.

buk götürün size canını versin. Bu kadar işte. Bir lokma yalabuk yeyip, dünya kirinden, dünya hayuhuyundan arınıp orman olsun, ağaçlığını, yepyeni bir dünyaya uğultulu, kokulu, yıldız yıldız yellerle esip, ağaçlığını etinin her zerresinde duysun.

Bir şehir adamı, kaldırım, dükkân, büro adamı gitsin ormana, yalabuk yesin para etmez. İsterse bir hafta yesin, orman banamısın demez. Yani orman olamaz. Bir orman adamını deli eden bir lokmacık ince yalabuk, şehir adamının dişinin kovuğunda bile kalmaz...

Bu yüzdendir ki, tâ İçelden Bandırmaya kadar, bütün ormanlarımızı adım adım gezdim, kabuğu soyulmamış hemen hemen hiç bir çama rasgelmedim. Nedense kamalaklara dokunmamışlar. Bilmiyorlar tadını... Soyması da zor kamalağın çama bakarak. Bir de kamalak sarplara çekilmiş artık. Başını alıp dağların sarpına gitmiş. Nazlı ağaçtır kamalak. (Sedir).

Ormancı:

“Görüyorsun ya kardeşim, görüyor, görüyorsun ya... Bir koca çam ağacından, iki yüz elli gram yalabuk ancak çıkar... Görüyorsun ya... Bir ağacı bir parçacık yalabuk için öldürüyorlar... Adam acır. Bir parça, bir parçacık yalabuk için. İnsan olan bunu yapar mı? Bir lokmacık şeker için... Bir lokma, bir lokma... birazıcık şeker için... Bütün ormanlar böyle. İnsan olan.... Canavarlar!”

Uğultulu, kokulu bir çam ormanındayız. Bütün ağaçlar kemrilmiş... Bir parçacık bir parçacık şeker için... Gök bulutsuz, yeşile çalan bir mavilikte. Dümdüz uzanıyor. Bir kayanın üstünde bahtiyar bir kertenkele kuyruk sallayıp duruyor.

Şu ormancı anlamaz ki... Yalabuk yese bile bir orman uğultusunu, yeşilini, kokusunu yüreğinde duyup da deli olamaz ki...

Kendimi tutnasan, “ver çakını”, diyeceğim, “ormancı!” bir köküç yontacağım kuru bir ağaçtan, yanaşacağım bir çama, soyacağım babam soyacağım. “Al!” diyeceğim. “Al da ye!” Yedirdikten sonra bir nanik yapacağım. “Bir lokma şeker miymiş?” Sonra onu bırakıp köküçümle ormana dalacağım, o çam senin, bu çam benim... Ormanlığı yüreğinde duymanın deliliği, sarhoşluğu... Bir gün akşama kadar... Başunda ulu yeller, fırtınalar...

Ormancı anlamaz. Onun için, dünyada hiç bir şey yoluna ağaç öldürülmemelidir.

Kurumuş ağaçta bir çocuk ölüsü yalnızlığı, hüznü var. Bir yalabuk uğruna bütün ormanlarımız batıyor. Kuruyor. Önüne geçilmez. Yalabuk yalabuktur. Tadını tadan bir kolu bahasına da olsa ille birazıcık yalabuk tadacak. Olmazsa olmaz.

Bir de ilâttır yalabuk. Vereme iyi gelir. Cümle hastalıklara iyi gelir. İyi gelsin gelmesin köylü buna böyle inanır. Ne olursa olsun, göz görür, can dayanmaz. Candarına, top, tüfek para eylemez... Ben bile ormancılar içinde bir dedikodu, bir küfür yağmuru koyup ardımda, bir çam soyacaktım bir lokmacık yalabuk için. Bunca yıl sonra... Bir ağacın ne demek olduğunu iyicene öğrendikten sonra...

Karşımızdan adamlar, kadınlar, çocuklar geliyorlar... Yörüklerin göçleri geliyor. Her birisinin elinde bir yalabuk köküçü. Hepsi de ardıç ağacından. Al sana ormancı. Bu tabiatın

hükmüdür. Tohumu ekersin biter. Büyür. Sonra da tohum olur gene. Tohum, mutlak tohum olacak!

Köylü milleti ağacın kıymetini bilmez mi, bilir. Benden senden iyi bilir. Ağaca inanır. En çok neye inanıyorsa, ağaca da o kadar inanır. Hoş bir misal var. İzmir Orman İşletmesi Müdürü Hakkı Özkan anlattı. Hakkı Özkan zamanında Bandırmada İşletme Müdürü imiş.

Bakım Memurunun adı Hasan Aydın. Bandırmanın bilmem ne köyünde bakım memurluğu ediyor. Köyün adını bellemiştim ya, unuttum. Hasan yirmisinde ya var, ya yok. Hoş, güleç bir adam. Hasanın bir de güzel karısı var. On yedisinde. Köy dağlık köy. Yokluk gırtlığa kadar. “Yürü bire fıkarcılık elinden. Dolanıp belime kuşak oluksun”, dediği. Her neyse Hasanın karısı hastalanır. Hasanın maaşı 52 lira 36 kuruş... Hasan karısına delicesine aşık... Amanın bire! hal n olacak? Doktor. Doktor nerdesin? Hasan bir gün karısını sırtına vurup dağdan indirir bin belâ. Kıyıda bir motora atıp Bandırmaya doktora götürür. Doktor kadını iyicene bir muayene eder. Bakar ki hasta son halde. İnce hastalık ciğerini delik delik eylemiş.

Başlar ince hastalık öğütleri vermeye:

“Oğlum Hasan, karına tereyağı, bal, yumurta yedireceksin. İstirahat edecek. Şu şu ilâçları alacaksın... En mühinini Hasan oğlum, çam havası aldıracaksın karına. Mutlak çam havası almalı... Belki kurtulur.”

Hasan karısını gene sırtlar. Hasan kurşun yemiş gibi. Eve gelirler. Hasan ne yapar, ne yapar tereyağını, balı, yumurtayı, ilâçları bulur... Bunları bulur ama... Anuna velâkin çam havası yok. Orman olur da çam havası olmaz nı diyeceksiniz. Ormanda yıllar yılı yine yine bir tek çam ağacı kalmamış. İlâç için arasan bir tek çam yok. Netsin neylesin Hasan. Kadına çam havasını mutlaka aldirmek gerek. Bu yanlarda da çamlı hiç bir yer yok.

Hasanın aklına gelir: filân dağın doruğundaki eski manastırın önünde bir yaşlı çam ağacı vardı. Tamam. Çam havası için bire bir. Hasan manastırın avlusundaki ağacı sökmeye başlar. Söker yüklenir. Ağaç, ağaç değil bir beter. Köylüler Hasanı yarı yolda, yarı baygın, koca ağaçla cebelleşirken bulurlar. Hasan kan tere batmış, eli ayağı yırtılmış, kan içinde. Hasan, ne pahasına olursa olsun ağacı dağdan indirir, getirir evinin kapısına diker. Her gün de içerde yatan karısının yatağını çam ağacının altına yapar. Kadın böylece çam havası alır. Hasan mes'ut, kadın bahtiyar... Ama günden güne çamın yaprakları solmaya başlar. Bir ay sonra da çam kurur. Çamla birlikte Hasanın karısı da ölür.

Çukurovada, Antalya, İçel taraflarında ince hastalığa biri tutuldu muydu, doktor söylesin söylemesin, çam havası, yalabuk. İlle de yalabuk...

Ağaç kutludur. Kutlu ağaçlar vardır. Önlerinde dua okunur. Çaput bağlanır. Günah dökülür. Sonra efendim İbrahim Gökün dediği gibi... Nurdan ağaç. Velâkin... Kör olsun yokluk. Ağaç işe yarar. Dağda durup duran, işe yaramayan ağacı köylü anlamaz. Anlasa bile, hali anlamağa elvermez. Ağaç ona gerek. Bir dönüm toprak... Hem de kır dağda. Bizim için hiç bir şeydir... Bir köylü için candır. Medarı maişetidir. Bir ağaç bizim çok şeydir. Ona yalnız yakmağa yarar.

Yolda, köylere yaklaşırken boğulmuş, kurumuş ağaçlar gördüm tarla kıyılarında, orman içlerinde... Ağaçların orta belinden kuşak gibi dört parmak eninde kabukları, fırdolayı soyup çıkarınışlar. Yüzlerce binlerce ağaç.. Ağaçlar kurumuş. Bir yeşillik ortasında kupkuru, bir yalından geçmiş gibi. Niçin boğmuşlar diye merak. Kurutup mu çalışıyorlar acaba? Boğulmuş ağaç, boğulmuş insan gibi bir şey...

IV

DAĞLARIN ONMAZLARI!.

Bu dağlarda evleri birarada, evleri toplu köylerden biri de Burmahan. Bu yanlarda kime sorsan: "Burmahan mı? Burmahan bu dağların en zengin köyü. Burmahan bağlık bahçelik."

Yağmur çiseliyor. Sabahtan beri bir yangın yerinde yürüyoruz. Dağlar, koyaklar kara kara. Yağmur vurunca da kara kara dağlar kömür gibi ışılıyor.

Vakit ikindin. Burmahana vardık varacağız. Bir tepeye çıktık. Burmahan göründü. Dağların kuyusunda. Zorlu bir sel gelse alimallah alır götürür. Burmahanın yanında bir top yeşil ağaç görünüyor. Üstüste. Geri yanı doruklara kadar soyulmuş. Çırılçıplak. Bu çıplak yamaçlarda tarlalar görünüyor. Yamaçlara kademe kademe, toprak taşınmasın diye duvardan setler örmüşler. Bu Burmahan gerçekten yaman köy. Dedikleri kadar var. Gezdiğim hiç bir dağ köyünde böyle toprağı setle bağlayan köyle karşılaşmadım.

Burmahana giren yol merdiven merdiven.

Köyün orta yerinde meydanlık gibi küçük bir yer var. Bir dükkân. Dükkân, ağaçlardan çatılmış, bir hoş bir yapı. İşte meydana, dükkânın önüne, bir örtmenin altına köylüler birikmişler. Üşümüş kuşlar gibi boyunlarını içlerine çekmişler. Gözleri kapalı gibi. Yirmi beş kadar varlar. Uyuşmuş kalmışlar. Selâm verdim. Hani kuşlar bir şey, bir çıtırtı duyarlarsa tek gözlerini açar bakarlar ya, onun gibi, adetâ tek gözlerini açtılar baktılar.

“Babacık kim?” dedim. “Babacık?”

Ha bunların hepsi de ellerinde birer kırmızı kıl eğiriyorlardı. Dağ köylüklerinde ne kadar erkek gördümse kolunda bir top kıl, elinde bir kırmızı büküyor ha büküyor. Anadolu'nun başka yerlerinde erkekler ip eğirmezler. Bu iş kadın işidir.

Kalabalıktan zayıf, küçücük bir adam ayrıldı. Elindeki ipi tükürklüyor, eğiriyor. Tok bir sesle, gülererek:

“Merhaba! Hoş geldin. Babacık benim.”

Yağmur hışım gibi iniyor. Bereket benim muşambaya. Muşambadan sel akıyor. Elimden tutup örtmenin altına götürdü. Bir de sandalya getirdiler. Sandalya da tuhaf. Bir ağaç gövdesini kesmişler, bir yanından üç ayak çıkarmışlar. Kesitinin üstü oturacak yer.

Hepsinin ayağı çarıklı. Üstlerinde bir tek fabrika dokuması bez bulamazsın. Hepsi kendi dokumaları. Şalvarları kıl karışığı yün. Şayak gibi bir şey.

Evlerin üstü tahtadan. Evlerin duvarları biribiri üstüne harçsız yığılmış taşlardan yapılmış.

Adamlar doğruluyorlar. Canlanır gibi bir halleri var. Çoğu kocaman sakallı. Otuz yaşındakiler bile. Ellisinde gösteriyor ama, Babacıkta sakal yok.

“Gazeteciyim”, diyorum, “halinizi hatırlınızı sormaya geldim. Derdinizi çabanızı...”

Birkaçı birden:

“Şu gazatacı da neymiş onu bir eyice anlat da ondan sonra konuşalım.”

Babacık bana fırsat vermiyor. Alıyor sözü bir on beş dakika gazeteyi, gazeteciliği anlatıyor.

Öyle bir anlattı ki tövbeler olsun ben bunun yarısı kadar gazetenin ne olduğunu anlatamazdım.

Hepsinde bir telaş, sevince benzer bir hal... Fıskoslar.

“Abdiş Ağa nerde? Gelsin Abdiş Ağa Valiye söylediğini

Efendi kardaşa da söylesin. Söylesinde nam versin dünyaya. Bir söylesin Abdış Ağa. Görsünler dünya kaç bucakmış. Bizim halimiz neymiş.”

Burmahanın yolu sarp kayalık. Yol değil, yol gibi, yol diye kayalıklardan yürüyorsun. Yani yol niyetine.

Birkaç koldan adamlar gitti Abdış Ağayı çağırmağa. “Hele bir gelsin Abdış Ağa... Hele bir gelsin de deyiversin sana halimizi. Hele bir gelsin de sana deyiversin Valiye dediğini... Parmağın ağzında kalsın.”

“Abdış Ağa, ne dedi Valiye?”

“Biz diyemeyiz onun gibi. O eyi der.”

“Peki ne dedi?”

“Kendi gelsin desin. O başka.”

Merak aldı. Abdış Ağa Valiye ne der? Benim merakımı sezenler hain hain gülümsüyorlar.

Konuşuk da kesildi. Kimse ağzını açıp da bir lâfa varmıyor. Gene herkes başını içine çekti. Kirmenini çevirmeğe başladı.

Dayanamadım:

“Abdış Ağa gelinceye kadar, süt dökmüş gibi böyle kı-mıldamadan mı oturacağız?”

“Şimdi gelir” dediler, gene sustular. Vay anasını!

Çınar ağacından yağmur suları dökülüyor. Gün batıdaki kel dağın başı karabulutlu. Şimşekler veriştiriyor.

“Köyde okul var mı?”

“Yok.”

“Kaç okur yazar var?”

“Altı.”

“Bunlar nerede bellemişler okur yazarlığı?”

“Askercilikte.”

“Köy kaç evlik?”

“Kırk.”

Biz böyle konuşurken karşıdan, iyice ıslanmış, yumul-

muş bir ihtiyar çıktı öteden. Ardında birkaç delikanlı. İhtiyarın sakalı uzun, sakalı ak. Ayakları yalın. Sırtında yırtık bir gömlek. Şayak şalvarından bir iplik çeksen bin yamalık dökülür.

Geldi karşıma dikildi:

“Hay yiğen hoş geldin, safalar getirdin”, dedi. Uzun, ak sakalı titriyordu. Sakalından sarı sular sızıyordu.

“Hay yiğen Abdış dedikleri benim. Valiye ne dedim onu soruyorumuşsun öyle mi?”

“Öyle.”

İri gövdeli bir çınar gibi karşımda dikilmiş ihtiyarın gözlerinden kara bir keder bulutu geçti. Yaşardı gibi.

“Sen gazate yazarınışınsın. Kim olursan ol. Ben sözmü esirgemem. Söz bir Allah bir. Korka korka, derdimizi saklaya saklaya bu hale geldik. Ben korkmam. Elli beş yaşındayım.”

Köylüler:

“Abdış Ağa sözünü esirgemez”, dediler.

Abdış Ağa:

“Dedim ki Valiye, Vali Paşa dedim, ben tam elli beş yaşındayım. Belki de altmış... Sen say elli beş... Demekki bu dünyada elli beş yıldır sürtüyoruz. Ben bu elli beş yılın yalnız yalnız beş yılını yaşadım. Gerisi... Gerisini ömürden sayarsam cehennemlik olurum. Elli beş yıllık ömürde beş yıl! Gerisini ömürden sayarsam gözlerim kör olur. İşte Vali Paşa halimiz dirliğimiz bu. Elli beş yılın ellisinde yalınayak gezdim. Ekmeksiz, tarlasız, yataksız gezdim. Elli beş yılın ellisinde tarla çıkarmak için süründüm. Mahkeme mahkeme süründüm. Bütün dağ köylükleri de bizim köy gibi. Bütün dağ köylükleri de benim gibi. Sorsana Vali Paşam dedim, sorsana bana. Sordu Vali Paşa. Bu elli beş yılın beşini nerede geçirdin? dedi. Vali Paşa dedim, işte Vali Paşam iş burada.”

Gözleri bir top sevinçten ibaretti. Gençleşip, çocuk gibi olmuştu karşımda Abdış Ağa... Bu beş yılı birden söylemiyordu. Sindire sindire söylüyordu.

“Bu beş yılı nerede mi yaşadım? İkisini askercilikte, üçünü de İzmir mahpusânesinde Vali Paşam. Ya Vali Paşam ikisi askercilikte, üçü de İzmir mahpusânesinde. Duydun mu Vali Paşam?”

Durdu, bir adım daha yanaştı yanına:

“Şimdi gelelim sana efendi kardaşım. Buralara kadar şimdiye dek senin gibi ayağı pantolonlu kimsecik gelmedi. Senin de ya çok iyi bir tarafın var, ya da büyük bir çıkarın var.”

“Neye sayarsan say Abdîş Ağa.”

“Ben beş yıl yaşadım...”

Elini yanımızdaki köylülerin üstüne doğru uzattı:

“Gene ben beş, elli beş yıllık ömürde beş yıl yaşadım. Bu fıkâralar hiç yaşamadılar. Bunlar ağaç gibiler. Şu çmar ağacı nasıl yaşıyorsa... Yok yok çınar ağacı gene yaşıyor. Karışanı yok, görüşeni yok. Rezilliği, açlığı, sefilliği yok. Ben gene beş yıl, beş yıl yaşadım.”

Sustu. Susar susmaz da arkasını döndü. Bir adım attı. Sonra geriye döndü.

“Burası ormanlık. Burası yayla savı bir yer değil mi? Ha burada bir sıtma olur, amanallah... Sıtına Savaş da burasını sıtmalık bölge dışı sayar, bakmaz. Bunu da unutma.”

Çabuk çabuk yağmura yürüdü. Kayboldu.

Yağmur siyim siyim... kara bir çul gibi örtmüş Burnna-hanm üstünü.

V

AĞAÇ BOĞUCULARI VE BOĞULAN AĞAÇLAR..

O gece Babacığın evinde misafir kaldım. Babacığın evi çok güzel bir ev, öyle köylerde değil, kasabalarda bile bulunur evlerden değil.

“Ne güzel ev Babacık.”

“Öyle.”

“Nasıl olmuş da... Babacık?”

“Babama Emin Kahya derlerdi. Dokuz köyün kahyasıydı. O yaptırdı.”

Odaların duvarları sırf ağaç kaplama. Bir de nakış vurmuşlar ki ağaçlara görmeğe değer.

Babacık konuşkan bir adam.

Köylüler gittikten sonra aynı odada beraber kaldık. Şafak atıncaya kadar konuştuk.

Babacık köylünün halini anlattı. Eski köyü anlattı. Tarlaları, bağları, bahçeleri anlattı.

“Şu dağa, hani gündoğuda kel bir dağ var ya, ona Topalcevizin dağı derler. O zamanlar, yani benim delikanlılığım da öyle kel değildi. On yıl önce bile. Yangın üstüne yangın, yangın üstüne yangın öyle kaldı işte dağ. Eskiden her adımda bir pınar olurdu. Şimdi tüm kurudu. Şimdi her yer keskin, bıçak gibi kayalıktır. Eskiden azıcık olsun kaya göremezdin. Orman yanınca sular toprağı aldı aldı götürdü. Kayalar kaldı meydanda. Sonra kardaş bir geyikler vardı Topalcevizin dağında; sürüyle. Ava giderdik. Bir günde on tane geyik vur-

duğumu biliyorum. Otuzu kırkı bir arada, Topalcevizin dağında... Sürü sürü. Koca boynuzlu, kırmızı, ıslıl ıslıl geyikler. Şimdi bir tanesi bile kalmadı. Başlarını aldılar aldılar gittiler.”

Burmahanda bir bakım memurluğu var. Bakım memuru İsmail Merdin sabahleyin erkenden damladı.

Ellisinde, ak saçlı, esmer, kavruk yüzlü, uzun boylu, çakı gibi bir adam.

“Hoş geldin, safalar getirdin. Duydum ki”, dedi, “orman hakkında yazı yazmak için dolaşıyormuşsunuz. Siz İstanbulda Cumhuriyet Gazetecisiymişsiniz. Hoş geldin, safalar getirdin. Şimdi siz sabır taşı olacak, bizim derdimizi dinliyeceksiniz. Bizde dert bir çok, bir çok ki, başımızdan aşkın. Ormancı demek dert kumkuması demektir. Ormancıya köylü düşman, keçi düşman, partiler düşman, ocaklar, bucaklar düşman, hele bizim gibi küçüklere herkes düşman... Amma vazifemi yaparsan düşman. Yapmazsan herkes... dost diyemem. Çokları gene düşman. Ben seni kardaşım, derdimin hepsini demeden bir yerlere gönderemem. Derdimi söylerim, yakılmış yıkılmış ormanları gösteririm, nereye gitmek istersen de seni oraya kadar götürürüm. Bir düştün elime.”

“Teşekkür ederim İsmail Efendi kardeş”, dedim, “benim istediğim bu zaten. Nereye istersen giderim. Ne söylersen, kaç gün söylersen dinlerim. Zaten bunun için geldim.”

Ellerime sarıldı:

“Sağol”, dedi. “Sağol!”

“Bu köyde açma var mı İsmail Efendi?”

“Tarlaların hepsi açma.”

“Bana boğulmuş ağaç gösterebilir misiniz?”

“Sana daha neler gösteririm!... Parmağın ağzında kahr.”

Sabah kahvemizi içtik. Babaeik:

“Her yeri, her şeyi göster İsmail Efendi. Göster de iyice görsün. Bu dağlarda yaşanmaz. Bu dağlarda yaşayan adamın

vatana hayrı olmaz. Bu dağlarda yaşayan insan vatana yük-
tür. Bunu görsün de yazsın. Bu dağlardaki adam hem orma-
nım yakar vatanın. Hem geçisine yedirir. Hem okumaz, hem
yazmaz. Hem vergi vermez. İşe yaramaz. Yaramaz oğlu ya-
ramaz. Benim diyeceğim bu kadar.”

Dışarı çıktık. Yağmur daha veriştiriyor.

İsmail Efendi:

“Bey”, dedi, “bekleyelim mi? yağmur çok azgın.”

“Beklemeyelim. Görülecek yerleri görüp yarım Düzağaca,
Kırkkavağa, Zerk, Tazıya doğru yola düzülelim.”

“Olur”, dedi, İsmail Efendi.

Gece Babacığın söylediği Topalceviz dağına doğru yola
çıktık.

İsmail Efendi:

“Önce boğulmuş bir ormana götürüyüm seni.”

Yürüyoruz. Yürüyoruz yağmur hışılıyor. Yürüdüğümüz
yer ormanlık. İsmail Efendi önde. Bir de çabuk yürüyor ki,
kayadan kayaya ceylan gibi sekiyor. Güya ormandan geçiyo-
ruz. Yamaçtaki toprakları akıp, çakılları çıkmış verimsiz, taş
tarlalar arasında bir eğri buğrú çam ağacı. Biraz daha gayret
etseler çalılar gibi çamlar da toprakta göçeklenecek.

Bir akar su geçtik. Sol yanda pürenler mor mor. Püren-
ler yağmur altında ağır ağır kokuyorlar. Sonra bir kekik
alanına düştük. Sonra kayalık, sarp bir yere geldik. Kaya-
lığın arkası sık ormanlık. Hiç yaşlı ağaç yok. Genç ağaçlar..
Bıraksalar burası on yıl içinde öyle bir orman olur ki bak-
mağa kıyamazsın.

Bu yıl değilse de gelecek yıl bu ormanı mutlak yakacak-
lar. Ne yazık! Bir de ormanın içine girdim ki ne göreyim:
Bizim gördüğümüz gençlik kıyılardaymış. Ortaları yakmışlar.
Yangın yerinden de geçtik. Bir tarlaya geldik. Tarlanın
arkası ormanlık. Ormanlığı da geçtik. Öğle oldu. Saat tam
on iki. Benim ıslanmadık bir yerim, iğne deliği büyüklüğünde

bir yerim kalmadı. Muşamba yalnız İstanbul yağmurlarına dayanırmış. Topalcevizin dağında hapi yuttu.

Ormanlığı geçtikten sonra, tepeden tırnağa kurumuş ağaçlıklı bir ormana geldik. Dikilmiş ağaçlar kupkuru. Binlerce telgraf direğini bir araya getirip dikmişler sanki. Çırlı-çıplak. Yapıksız.

İsmail Efendi beni elimden tutup iri gövdeli bir ağacın yanına götürdü. Elimi gövdenin üstüne koydu.

“Baltayı alır eline... Aldımı baltayı eline, kabuğu fırdo-layı keser. Dört parmak. Bir daire gibi kabuğu çıkarır. İçinin yalabuğunu güzelce yer. Sonra efendim öteki ağaca geçer. Onu da öyle yapar. Böylece ağaç boğulmuş olur. Boğulan ağaç kurumağa mahkûmdur. Kurur. Ağacı boğduğundan dolayı dolayı adamı yakalasan bile, mahkemeye versen bile ceza görmez. Ağacı boğmak, tahribat sayılmaz. İşte böylece ağaç boğulduktan sonra adam bırakır orayı bir yıl, iki yıl uğramaz oraya... iki yıl sonra ağaçlar çürür. Çürümeyenleri adam kökler, odun yapar. Sonra da orayı tarla yapar. Şu gördüğün tarlaların hepsi boğulmuş ağaç tarlasıdır. Şu gördüğün göz alabildiğine uzanan kıraç, sel yeniği topraklarda, toprak denmez gayri onlara ya, kayalıklar da boğulmuş ormanlardan çıkarılmış eski tarlalardır. Onlar artık işe yaramaz. İki yıl sonra bu tarlalar da işe yaramayacaktır.”

“Vay anasını! Bunu nasıl anlatırsın millete? Bunu nasıl anlatırsın sorumlulara?”

Boğulmuş ormandan çıktık. Yağmur yağıyor. Bu yağmur, kim bilir şimdi ne kadar çok toprağı denize alıp götürüyordur. Orman olsa toprak öyle kalır.

“İsmail Efendi, daha çok mu böyle boğulmuş orman?”

“Son yıllarda çok sıkıştırdık da hep boğuyorlar. Eskiden boğmazlar, keserler tarlada bırakırlardı. Boğmaya da bir ceza bulsak, onlar da başka bir yolunu bulurlar. Bir kördöğüşüdür gidiyor. Şimdi, biraz sonra seni kesilmiş, tarla ekilmek için

kesilmiş bir ormana götüreceğim, görsen hüngür hüngür ağlarsın.”

İkindiye doğru dediği yere geldik. Çamlar yere serilmiş. Kesiklerinden sakızları sızıyor, kan gibi. Daha yeşil yeşil. Yüzlerce ağaç...

“İşte burası yaza kadar böyle kalır. Kurur. Yazın tarla sahibi gelir, bu kurumuş ağaçlara bir ateş verir. Bu ateşle orman da yanar... Bak Bey, Allahaşkına iyi bak! Burada tarla olur mu? Bu yamaçta tarla olurunu?. Buraya eksen eksen bir yıl ekebilirsin. Sonra sel gelir toprağı alır gider. Değer mi? Milletin bu ormanına yazık değil mi? Köylü buradan bir yılda alsa alsa yüz liralık mahsul alır. Şu devirdiği ağaçlar en az beş bin lira eder. Ağacından vazgeçtik. Ya akan toprağa ne demeli?”

Böyle kesilmiş, boğulmuş beş altı tarla daha gösterdi İsmail Efendi, geri döndük.

“Ben buralarm çocuğuyum”, diyor İsmail Efendi. “Şu gördüğün kel, topraksız, kayaları bıçak gibi çıkmış yamaçlar var ya, daha yeniyle kaplan giremez ormandı. İşte şimdi böyle. Biliyor musunuz ben bu bakun memurluğunu niçin yapıyorum? Parası için değil. Yemin ederim parası için değil... Para için bunca rezalet çekilmez. Ben ağacı severim. Canım gibi severim. Mesleğe girince öğrendim ki bir ağaç, bir çocuk kadar kıymetlidir vatan için. Ama bunu bizim köylülere anlatamazsın. Söylersin, dinler dinler, doğru der, sabahlayın gider bir ormanı boğar atar.”

İsmail Merdin binlerce Orman Bakun memurundan biri. Macerası gerçekten macera... Yarın İsmail Merdinle Düzağaç köyüne doğru yola düzüleceğiz.

VI

DOĞRANAN ORMANLAR..

Yağmur azıcık dindi. Gün doğarken Burınahandan Düzağaca doğru yola çıktık. İsmail Efendi önde, ben arkada vurduk bir sırta yukarı. Yol, keçi yolu bile değil. Karınca yolu gibi incecik bir şey. Çalılık. Bu yoldan yarım saat kadar yürüdükten sonra kayalıklara geldik. Çakmak taşı gibi keskin kayalar... İşte Burmahandan Düzağaca kadar aradaki yol böyle. Çakmak taşından yol. Bu iki ara üç buçuk saat çekiyor. Gene bu üç buçuk saatlik arada da yakılmanuş hiç bir ağaçla karşılaşmadım.

Sonra açmalar da gırla gidiyor. Yer yer, benek benek derisi yüzülmüş gibi dağların. Dağlar nakışlı.

İsmail Efendiye dedim ki:

“İsmail Efendi kardaş, yangının önüne geçilmez. Yakan adam ormanda kaybolur gider. Dedğin gibi yakalasan, yakarken yakalasan şahit yok isbat yok. Ama bu açmacılığın önüne geçebilirsiniz.”

İsmail Efendi:

“İşte”, dedi, “tam derdime bastım. Ben de bunu söyleyecektim sana. Onun da önüne geçilemiyor. Geçilemez. Bir kere boğma var. Boğulmuş ağaç ceza tutmaz. Sonra kesme var. Her neyse sana bir iki misal vereyim de parnağın ağzında kalsın. Ben bundan önce kendi köyüm Karaörende idim. Burınahana sürgün geldim. O da bir açma yüzünden.

Bir baktım ki adam tarlasının üstbaşında beş dönümlük bir yerdeki ormanı baltayla doğramış. Yaşlı genç bütün ağaçları doğramış. Tuttum hakkında bir zabıt, verdik mahkemeye. Adam beraat etti. Hakkın var dedim. Sen bunda beraat et. Edebilirsin. Hakkın var. Gelecek yıl ağaçları yakarken elime bir geçersen İsmail sana gösterir. Yıl geçti. Ben tetikteyim. Kesilen ağaçları ha bugün yakacak, ha yarın... Temmuzun onunda mıydı ne, bir baktım ağaçlara ateş verilmiş... Kuru ağaçlar yanmış Tuttum bir zabıt. Adam gene beraat etti. Dur, dedim, dur! İsmail sana gösterir. Gelecek yıl sabanı koşup ekeceksin ya... Gene bir yıl geçti. Sabanı koştu seninki... Gel dedim gel! Gel çekirge. Verdik mahkemeye. Bir ay yattı çıktı. Ama gene de ekti tarlayı. Hasad zamanı geldik mahsulü haczettik. Gelecek yıl gene ekti tarlayı. Ben bu sefer gene zabıt tuttım. İşte o zaman olanlar oldu. Hakkımda bütün köylüyle birlikte iftiraya girişti. Birincisi, karısının boynundan gece gelip elli altını çalmışım. İki şahit. Verdi mahkemeye. Sürün İsmail sürün. Ondan beraat ettim. Bir başka iftira. Bu sefer de oğlunu öldürüp yakmışını. Altı yaşındaki oğlunu... Gene mahkemede aldık soluğu. Anan yahşi, baban yahşi çocuk yok ortalıkda. Allah kuru iftiradan saklasın. Bir ay iki ay... Canımdan bıktın. Çocuğu uzak köydeki ninesinin evine götürüp koymuş. Orada bulduk da yakayı kurtardık. İftira durur mu? Bir kez başlamasın. Rüşvet aldığım, ormanı sattığım, daireye ihbar edilmeğe başladı. Amirlerim beni bilirler. Ormanı canımdan çok sevdiğimi bilirler. İnanmazlar böyle şeylere... İnanmazlar ya, edemediler beni köyden alıp Burmahana attılar. Ben kötü oldum. Açmayı açan şimdi o tarlada güzelcene ekip biçiyor. Ben neden dayattım bu işte. Köylü görsün ki hükûmet ormandan tarla açtırmıyor. Görsünler de açmasınlar. Şimdi baktı ki köylü, tarla açana ceza yok. Herkes tarla açacak. Üstelik ormancıyı da yerinden atıyorlar... Yerimden atıldığımı bir yüreğim yanıyor ki... sorma Bey..."

“Neden İsmail Efendi? Burası da yer. Sanki orası buradan daha mı iyiydi.”

“Yok Bey yok. Beş yıldır, yanmış bir sedir gençliği vardı. Her bir fidanı kız gibi. İşte beş yıldır ben o ormanın içine kuş bile sokmuyordum. Uyku uyumayıp onu bekliyordum. Görsen Bey ne orman!... Benden sonra gelen arkadaşaya eyi tenbih ederek teslim ettim ya, korkuyorum ki yakacaklar... İşte ondan korkuyorum. O orman kurtulsun dünyada hiç bir şey istemem. İsterlerse işimden atsınlar. Bilmezsın Bey, bu ağaç sevgisi başka şeye benzemez. Çocuk sevgisi gibi bir şey... Sedir gençliğini yakarlarsa benim de dünyada tutunacak dalım kalmaz. Benim de bir tarafım yıkılır. Çocuk gibi büyüttüm. Onun için beş yıl uyku yüzü görmedim. Gece gündüz bu yaz onu düşündüm. Ha yaktılar, ha yakacaklar...”

Saat on ikide Düzağaç köyünün yırını evlik Düzağaç mahallesine geldik.

İsmail Efendi:

“Bey”, dedi, “kusura kalma ya, yorgunsun ya, senden bir rica de bulunacağım.”

“Söyle, İsmail Efendi kardaş”, dedim.

“Bugün, Düzağaçta kalmadan, Düzağacın bir mahallesi olan Kırkkavağa geçelim. Dört saat gelir. Sana orman tahriyatını orada göstereyim. Görmeden olmaz.”

“Sen bilirsin İsmail Efendi. Gidelim.”

Düzağaçta yemek bile yemedik. Birer su içip düştük yola.

Yollar gene kayalık. Yollar bıçak sırtı gibi... Sırat köprüsü de diyebiliriz. Ayağımdaki lâstiğin altını taş yedi eritti. Paçavra bağladım.

Yağmur iyice dinmişti. Gün kavuşurken Kırkkavak mahallesinin ilk evine geldik.

İsmail Efendi:

“Bey kırkkavağa gelâik”, dedi.

“Burası mı Kırkkavak?”

“Burası...”

“Bir tek ev, başka ev yok...”

Güldü:

“Bey”, dedi, “bir de köylü çocuğuyum dersin. Bundan sonra bu dağlarda bir arada eve raslayamazsın. Bu evden yarım saat uzakta bir eve daha raslarız. Yarım saat ötede bir eve daha... Böyle böyle... hepsi bir köy olur. Bu ev Hüseyin Ağanın evidir. Bu gece burada kalacağız.”

“Kalalım.”

Hüseyin Ağanın evinin sefaletini anlatamam. Ev de başları bitiştilerle, alt uçları toprağa dikilerek yapılmış ağaçlardan... Yalnız yarım metre kadar taş örmüşler dört bir yanına.

Öyle bir yatak ki, sabaha kadar gözümü yummadım.

Şafak atmadan gene yola düşüp, gün doğarken varacağınız yere vardık. İsmail Efendi zehir gibi bir yüzle:

“İşte”, dedi, “bundan sonra bütün orman böyle.”

Dağlar, yamaçlar, koyaklar göz alabildiğine kesilmiş, yerde yatan ağaçlardan ibaret... Ayakta bir iki yeşil fidancık var. Başka yok. Kesilip yıkılmış Ağaç denizinde yürüyoruz. Bütün ağaçlar soyulmuş. Hiç birisinde bir damla kabuk yok.

“Bu ne İsmail Efendi”

İkimiz de ağlamaklıyız.

“Bu efendim, kışın toprağı kar örter. Ortada hayvanların, keçilerin yiyeceğı bir damla ot kalmaz... Keçi sahipleri de ağaçları yıkarlar. Keçiler çamların kabuklarını soyarlar. Her keçi günde dört beş ağaç kabuğıyla ancak doyar.”

“Bu kadar çok mu?”

“Bu gördüğün çam... Çamın yalnız kabuğunu, bir de uç pürlerini yer keçi. Halbuki yapraklı ağaçların, yani meşelerin her yerlerini yer. Bir de meşe ormanı görsen...”

Olacak gibi değil!

VII

ORMAN İÇİNDE YAŞAYANLAR

Kırkkavaktan dönerken yol boyunca bütün ağaçlar çepeçevre yalabuk soygunuyla yaralıydı. Kurunuştı. Bu kurumuş, yaralı ağaçlar bir de yangın görmüşlerdi.

Beşkonak Sütlüce arasını, - Sütlüce Ispartanıdır - on beş günde gezdim. Bu on beş günde, on kadar köyü dolaştım. Bir anket yaptım. Anketimin doğru olması için birçok insanla görüştim. Yüzlerce kadın erkek.

Dönüp dolaşıp tekrar Düzağaç köyüne gelelim. Bu bölgenin orta köyüdür.

Yücesinde çıplak bir dağ var. Çıplak dağın altından fırdolayı, bir kuşak gibi bir orman şeridi var. O da yer yer yanmış. Yanmış yerler, esas ormandan birkaç misli daha çok. Düzağaç muhtarlığının merkezi olan Düzağaç yirmi evlik. Bütün tarlaları ormandan açılmış. Yamaçlarda. İki yıllık sele dayanamaz. Bir kışta bütün toprak Akdenizi boylar. Düzağaç muhtarlığı on mahalleden meydana gelmiştir. 1 — Düzağaç, 2 — Karakanlar, 3 — Kızılcakaya, 4 — Çingilder, 5 — Çayır, 6 — Kırkkavak, 7 — İntaş, 8 — Eğrenlibük, 9 — Subaşı, 10 — Kocaeğrik... Bu mahallerin biribirine en yakını üç buçuk saat uzaklıkta. Meselâ Düzağaçla Kırkkavak arası dört buçuk saat çekiyor. Karakanlarla Kırkkavak arası yedi saat... Mahallelerdeki her ev arası da yarım saat... Meselâ Kırkkavak mahallesindeki Hüseyin Ağayla Osman Ağanın evlerinin biribirine uzaklığı bir buçuk saat. Hüseyin Ağaya

soruyorum: “Komşu filân?...” “Komşun”, diyor, - “iyi has komşum Osman Ağadır.”

Bir köyün yayıldığı sahayı yukarda verdiğim saat hesaplarıyla ölçtük, inanılmaz rakamlar elde ettik. Meselâ bu hesaba göre Düzağaç muhtarlığı, yahut derebeyliği diyelim, otuz beş, kırk kilometre karelik bir sahayı kaplıyor. Düzağaç köyü yüz yirmi evliktir. Yüz yirmi evde sekiz yüz insan yaşar. Yüz yirmi ev bir saatlik, kırk beş dakikalık, yarım saatlik aralıklarla otuzbeş, kırk kilometre karelik bir sahaya dağılmıştır.

Bu evler orman içindedir. Her biri bir tepenin yamacında, bir kayanın duldasıdır.

Bu hesabımızı burada bırakıp şimdi başka hesaplara geçelim.

Düzağaçtan üç kişinin iktisadî durumunu göreceğiz. Bunu otuz kişinin içinde kendilerinden sordum. Doğruluğundan eminim. Sorarken muhtar da vardı. Yalan söylemelerine sebep de yoktu. Bu üç kişiden biri fakir, biri ortahalli, öteki de zengindir.

1) Ramazan Güven. 1926 doğumlu. Anası babası hayatta. Evlendikten sonra babasından ayrılmış. En büyüğü yedi yaşında dört çocuğu var. Tarlası iki dönüm. Bir yamaçta. Gittim gördüm. Taşlı, verimsiz, berbat bir tarla. Toprağı da iyice yıkanmış. İyi mahsül verdiği yıl, bire üç veriyor. Tarlasından aldığı kendisine yetmediği için Düzağaçtan Alınmet Erdemin ortakçılığını yapıyor. Ortakçı olarak on iki dönüm ekiyor. Mahsül iyi olursa, bire üç alıyor. Keçisi yok. Bir eşiği, bir ineği var. Borcu dört yüz lira. Bankaya hiç borcu yok. Borcu köylülere... Faizle alıyor borcu. Her yıl Manavgat çukuruna inip amelelik yapıyor. Bu yıl altmış lira getirmiş Manavgat çukurundan. Çeltikte çalışmış. Sıtma tutmuş üstelikte. Evine bir kurban bayramında et girmiş. O da bu yıl ki kurban bayramında. Bir de üç yıl evvel ki kurban bayramın-

da et yemişler. Yılda üç kilo yağ yiyorlar. Çarşıdan elbiselik, çamaşırlık almıyorlar. Kendileri dokuyorlar. Karısı şimdiye kadar ayakkabı yüzü görmemiş. Çocuklar da öyle.

Ramazan Güvenin ayağında bir ham çarık var. Keçi derisinden. Bir de kendi dokuması bir çorap. Kendi dokuması kıl karışığı bir şalvar. Sonra pamuklu bir mintan sırtında da.

Hiç gazyağı yakmamış Ramazan, Ramazan oldu olalı. Çırayla ısıtmış evini. Evine tatlı olarak geçen yıl yarım kilo bal girmiş. Onu da öteki köylerden bal satmağa gelen birisiyle buğdayla değişmiş. Bütün derdi çabası ormancıları atlatıp birkaç dönüm tarla çıkarabilmek. Şu ormancılarda da vicdan merhamet arama diyor. Halimizi görüyorlar, sefaletimizi görüyorlar da tarla açtırmıyorlar, diyor. Ramazan yakında tarla açacak. Hesab ettim de Ramazanın nasıl geçinebildiğine bir türlü akıl erdiremedim. Evine gittim. Bomboş gibi bir şey. İki yatak eskisi. Birkaç bakır sahan, bir tencere, bir testi... O kadar işte... Ramazan köyün fıkara dediklerinden.

2) Ortahalli. Ali Gülmez. Otuz beş yaşında. Altı çocuğu var. Tarlası on dönüm. Her yıl bir dönüm, yarım dönüm ormandan açarak kazanmış. On beş keçisi var. Bir ineği, beş koyunu, bir kısrak, bir atı var. Borcu beş yüz on lira. Bunun sekseni ağabeysine, iki yüz ellisi Ziraat Bankasına, yüz Sekseni Burmahanda Mustafa Ağaya. Yılda Manavgat çukurunda pirinç işinden, pamuk toplamadan, kök köklemeden üç yüz lira kazanır. Yılda keçi kılından bir çul yapıp kırk liraya satar. Yılda altmış liraya da iki keçi satar. Okur yazarlığı da var. Askerde öğrenmiş. Yüz yirmi evlik Düzağaçın on altı okur yazarından birisi de Ali Gülmez. On dönümlük tarlaya beş gülek eker, on beş gülek kazanır. Bire üç yani. Dört yüz elli kilo yani. Bu mahsül onlara yetişmez. Şubattan itibaren borç almağa başlar. Ali Gülmez diyor ki, "Çocuklar bir büyüsün, işe elleri yetecek kadar olsunlar hele. Ben mahpusa girince aç kalmayacak hale gelsinler... Bir çok tarla açacağım,

bir çok tarla açacağım ki ormandan... Paydos fıkıralığa gayrik... Atarlar hapse. Yatar çıkar, gene açarım. Gene gene açarım.. Hele bir büyüün çocuklar..."

3) Zengin. Cemal Güvener. Elli beş yaşında. Köyün imamı. Otuz dönüm tarlası var. Orman içinde. Yangın yeri. Üç yüz keçisi var. Borcu yok. Kazancı yılda keçi yüzünden bin beş yüz lira... Tarlalarından yetmiş beş gülek mahsül kaldırır. Beş kovan arısı var. Geçen yıl otuz kovanmış, geçmiş. Dokuz çocuğu var. İyi giyiniyor. Föter şapkası var. Ayağında mestli var. Beyaz sakalı var. Evi iki katlı.

Sonra yüz yirmi evlik Düzağaç köyünün orman suçundan mahkemeye verilmemiş tek adamı. Yalnız Düzağaç köyünün orman suçundan mahkemeye verilmemiş tek adamı değil, bu dağların orman suçundan mahkemeye verilmemiş tek adamı. Rekor İmam Cemal Efendi de. Varolsunlar.

Düzağaç köyünün evleri de öteki dağ köylerinin evlerinin tıpkısı... Duvarlar üstüste yığılmış harçsız taşlardan yapılmış... Üzerleri de biçimsiz biçimsiz kesilmiş tahtalardan. Tahtalarla örtülmüş... Tahtalar çivilenmiş de değil. Tahtaları tutturmak için taş yığılmışlar üstlerine... Uzaktan evlerin üstü taşlı tarlalar gibi benek benek gözüküyor.

VIII

YANAN ORMANLARIN YERİNDE EŞİNER...

Ali Gülmez konuşkan, aklı başında bir adam:

“Bizim durumumuzu olduğu gibi tesbit ettin. Biz başka yerlere bakasıya Cennetlik sayılırız. Bir de Zerk gör. Ispartanım Sütlüce bucağı köylüklerini gör. Gör de Düzağaç köyü İstanbulmuş, onlara bakarak, de!”

Dedik ki:

“İnsaf et bire Ali Gülmez. Bu sizin köylerden de...”

Ali Gülmez kızdı :

“Söyleyim de dinle öyleyse... Geçen yıl Zerk gittim. Hani Zerk'in yanında da bir gâvur tiyatrosu, bir gâvur şehri varki, deme gitsin... O şehrin mermerleri, taşı toprağı cam gibi parlıyor. Bir şehir ki Antalya büyüklüğünde... Geçen yıl bir ingiliz avradı görmeğe geldi. İşte Zerk köyü bu şehrin yanında. Kayaların içinde. Zerk köyüne yalçın dağları tırmanarak gideceksin. Başka yol yok. Zerk köyünde bir damla toprak göremezsin. Tüm kayalık. Zerk köyünde bir tek zengin adam var. Anuna çok zengin. Zerk köyünün insanları tüm yalınayak gezerler. Kış yaz ak bezden bir don, bir de gömlek giyerler. Bellerinde de kıl ipten bir kuşak...”

“E Ali Gülmez buysa, ben bunları gördüm. Gezdiğim yerlerin kıyafetleri hep böyle... Tazı da böyle... Karacaörende böyle... Böyle oğlu böyle.”

Ali Gülmez :

“Dur baba, dur!” dedi. “Azıcık sabırlı ol da sana deyivereyim.”

“Önlerinde üç keçi, o dağ senin, bu dağ benim... Sonra efendim, bunlar yatak bilmezler...”

“Nee?”

“Yatak bilmezler.”

Konuştuğumuz yerde on beş kadar köylü var.

Bir tanesi:

“Etme Ali”, dedi, “etme. Eskiden yatak bilmezlerdi. Şimdi yatakları var. İki yıldır yatakları var. Bildir bizden pamuk almadılar mı? Etme Ali Gülmez kardaşım.”

Ali Gülmez:

“Ben geçen yıl Zerke gittim. Kara Hüseyinin evine misafir oldum. Ben de kertikte yattım onlar da... Bir hafta kaldım köyde. Bütün köy kertikte yatıyor.”

“Bu kertik dediğin de ne Ali Gülmez?”

“Ha onu sana deyivereyim. Uzun, kalın bir çam ağacım alırlar, kabuğunu soyarlar, soyduktan sonra keseri ellerine alırlar, o ağaçta kaç kişi yatacaksa o kadar baş koyacak yeri ağaçta oyarlar. Yani bir koca çam ağacı üç dört kişilik, ailede kaç kişi varsa, bir yastık olur. Altlarına bir kıl çul serip, üstlerine bir kıl çul örterler, başlarını kertığe koyup uyurlar. Kara Hüseyinin evindeki yastık tâ dedesinden kalmıştı. Başlarını koydukları kertikler yağ bağlamıştı. Birer parmak kalınlığında... Yeni ağaç kertikler iyi olmazmış. Adam başını koyunca batar gibi olurmuş. Halbuki eskiler, yağlanmış, dedelikler kuş tüyü gibi rahatmış.”

Birkaç köylü:

“Ali Ali”, dedi, “etme! Şimdi yok o. Geçen yıl gelip bizden pamuk aldılar.”

Ali:

“Yalansam iki gözüüm önüme aksın”, dedi. “İsterse Efendiği götürüyüm oraya.”

“Götür”, dediler.

“Sütlüce köylükleri de öyle...”

Araya lâf karıştı. Söz, döndü dolaştı gene yakma, açma, meselesine geldi.

Dün gecedен beri köylüler alımlarını almışlar bana, or-mancılara iyice kızmışlar. Sorduklarımdan mı huylanmışlar ne, yüzleri yüz değil.

Biri:

“Gel de tarla açma! Sen ol da tarla açma!”

Lafi onun ağzından gene Ali Gülmez aldı:

“Bozlar köyünü gördün mü Bey?” diye sordu.

“Gördüm”, dedim.

“Bizim köy de dağ köyü, o da... Bizim köyün evleri gibi, onun da evlerinin her biri bir koyakta... Cehennemin dibin-de.”

“Öyle.”

“Bizim köyden hiç bir farkı var mı? O da kayaların arasında. Onun da suyu yok, tarlası yok. O da orman içinde. Dört bir yanını kayalar sarmış.”

“Sarmış.”

“Amma dur. Amma dur ki sana farkını söyleyim: Bizim köyün Mart deyince yiyeceği biter. Bozların yiyeceği gelecek yıla da yeter. Bozlar, harıl harıl buğday da satarlar. Halbuki üç yıl öncesine gelinceye kadar Bozlar köyü ekmek yüzü bile görmezdi. Biz gene şimdi çok iyiyiz. Yiyeceğimiz bitse bitse Martta biter. Onların ki Şubata da kalmazdı. Nerde bir aç, çıplak görsek Bozlarlı derdik. İşte Bozlarm bu dağlarda ünü şanı böyleydi. Bunu iyice belledin mi Bey?”

“İyice belledim Ali.”

“Bundan beş yıl önce Bozlar köyü ormanlarında bir yangın çıktı. Tam onbeş gün geceli gündüzlü devam etti. Ormanlar yandı kül oldu. Bir tek dikili ağaç bile kalmadı. Ağaçların kökleri bile yandı dersem inan.. Ondan sonradır ki Bozlar köyüne gün doğdu... Bir tarla açtılar, bir tarla açtılar...

koyaklardan yamaçlardan, pınar yanlarından bir tarla açtılar... her birisinin yırını dönümlük tarlası oldu 'en az... Bir de kara toprak çıktı ıslıl ıslıl... Ekmek yerine toprağı ye. Senin Bozlarlılar bir ekin ektiler, bir ekin ektiler o yıl! Ormanın külü, gübresi, toprağın hamlığı... Toprak bire on beş, bire yırını verdi. Bozlarlı o gün bugündür buğday satar. İyi bakarlarsa toprak beş on yıl daha dayanır. Yamaçlar çok dik değil Bozlarda. O yüzden yağmur, sel toprağı ancak beş on yılda yıkayabilir. Ondan sonra da Allah kerim. Bozlar bir orınan daha yakarlar. Şimdi gel de sen ormanı yakma. Ormanı tarla etme.”

Karşiki genç ormanlı yamacı gösterdi. Bu yıl yamaca yedi sekiz yerinden ateş verilmiş. Verilmiş ama, yamaç tamamen yanmamış. Çünkü Düzağaç bölgesinde iki tane bakım memuru var. Söndürmüşler.

“Şurdan bir tarla çıkar, bir tarla çıkar ki... Vay anam vay. Bir de kara toprağı var... Eh. Bütün köyün gözü bu yamaçta. Bir gün yanacak. Kim yakacak? Allah bilir. Kimse de yakmayacak. Kendiliğinden ateş alacak. Bir gün bakacağız ki yanmış kül olmuş orınan. Sonra tarla yapacağız. Bozlar gibi...”

Orınanlı aymacın altında açılmış bir tarla gösterdiler. Buradan bir altı dönümlük kadar gözüküyor. Taşlı. Tarla Hasan Korkutur adlı birininmiş. Bundan üç yıl önce bir dönümmüş tarlası. Şimdi altı. Geçen yılda kırk çam doğrayıp üç dönümlük bir tarla daha katmış tarlasına... Orman dairesi onu mahkemeye vermiş bu yüzden. Bir hafta hapislikle 1254 lira para cezasına mahkum olmuş Hasan. Hasan bir hafta hapsini yattıktan sonra ortadan kaybolmuş. O gün bugündür Hasan Korkutur'dan bir haber yok. Hasanın üç çocuğuyla karısı ellerin aralığında kalmış. Köylü de imdatlarına yetişmeseymiş açlıklarından öleceklermiş. Bereket ki köylüye, tarlasını ekip biçmişler de... Bu dağlarda binlerce Hasan Korkutur misali var.

IX

ORMAN YANGINLARININ SEBEPLERİ.

Bozyaka köyü yedi mahalle. Tazı köyü de beş mahalle. Bunlar da kilometrelerce kare sahaya dağılmış...

Düzağaçta epeyi kaldım. Köylülerle seviştik. Kendi kendime dedim ki, bir de şu orman yangınlarının sebebini sor-sam Düzağaçlılardan. Bunca ahbablığımız var. Söylerler mi ki aceb? Dükkâncı Ahmedin odasına topladık:

“Kardaşlar”, dedim, “bir de ormanları neden yakıyorlar onu öğrenmek istiyorum. Merak ettim. Elbette bir sebebi olacak. Bazı yerleri anladım tarla yapmak için yakıyorlar. Bir de sarp kayalıkları, ulu yamaçları yanmış gördüm. Burarlardan tarla çıkmaz bir şey olmaz. Neden yakıyorlar acaba?”

Bir zaman biribirlerinin yüzlerine baktılar. Sorumun altında bir kötülük var mı yok mu diye gözleriyle konuştular, ölçtüler biçtiler. Sonra içlerinden birisi beni cevaplandırdı:

“Bizim köylüler orman yakmasını bilmez ki sebebini bilsin. Orman yakmak vatanı yakmak demektir. Düzağaçlılar ormanın kıymetini bilirler.”

“Yahu insaf edin dedim. Dün, bu köylerde Cemal Efendiden başka orman suçundan mahkemeye verilmemiş bir tek adam yok diyordunuz.”

Aynı adam:

“Ormancılar lâf olsun, garaz olsun diye veriverirler köylüleri mahkemeye. Hepsı de beraat eder.”

“Boş yere orman yakılmaz ya.”

“Yakılmaz.”

“Eee?”

“Bozlar yakar ormanı. Tazılar, Bozyakalılar, Bolasanlılar yakar ormanı. Düzağaçlıların elinden gelse ağaç dikecek dağlara.”

“Peki bu köylükler neden yakarlar ormanı? Onu soruyorum.”

“Orman yakmadık ki bilelim. Git de sebebini o köylülerden sor.”

Bütün Düzağacın yanı yönü, tüm ormanları yanık. Yıllardan beri her bir dağı yangın görmüş. Düzağaç ormanlarını gelip Tazılılar yakmışlar tabii!... Söylenmez ki.

Sebeblerini söylemiyecekler. Biliyorum, biliyorum ya ağızlarından duymak istiyorum. Bozlarlılar niçin yakıyorlar ormanı. Düzağaçlılar haşa! Öyle şey yaparlar mı.

Düzağaçtan bir yol arkadaşı aldım. Düştük yola. Şafak vakti. Yağmur dinmiş. Dağlar çam kokuyor. Pürenler de mor mor açnuşlar. Kokuları çam kokularına karışıyor. Toprak kırmızı.

Dereler inip, tepeler çıkıyoruz. Yolda evlere uğruyoruz. Bir tepenin duldasında yalnız bir ev. Bu evden başka yeryüzünde ev yoktur dersin kendi kendine. Öyle bir duygu gelir insanın içine burada. Tâ tepenin doruğuna kadar evin dört bir yanı çırılçıplak soyulmuş. İlâç için arasan orman yok. Bütün yan yön toprağı taşınmış taşlı yamaçlardan ibaret. Ormanlar evin uzaklarına kaçmış. Evden yarım saat, bir saat ötelerden başlıyor orman, o da eğer yanmamışsa... Bu dağlarda yüz binlerce evin etrafı böylesine açılmış işte. Dağlarımız böylecene kel bırakılmış. Ormanlarımızı bu yüzden kaybetmişiz işte.

İkindiye doğru Bozlara girdik. Ne bende bir hal kaldı, ne de yol arkadaşım Mustuk da... Kayalar ayaklarınızı, elle-

rimizi yedi. Yol diye kayalıkları tırmandık. Allah kahretsin böyle yolu.

Bozlar on üç evlik. Bir çukurda. Evlerinin üstü tahtadan. Taşlı tarla gibi; öteki köylerin ev üstleri gibi. Bu tahtalar her iki yılda bir değiştirilir. Yoksa çürürler. Dam akar.

Bozlara girerken yamaçta ak sakallı birisi çift sürüyordu. Selâm verdik. Selâm aldı. Yol arkadaşımın dostuymuş. Bizi yanına çağırdı. Yamaç öyle dik bir yamaç değil. Ova gibi bir şey. Taşı da az tarlanın. Saban kumda gibi işliyor. Kara toprak mis gibi kokuyor. Yumşak yumşak. Çukurova toprağı gibi.

Çift süren adamın adı Memed.

Mustuk:

“Beğ gazata yazanlardan”, dedi.

Memed Ağa bana bir tuhaf baktı. Mustuğu yanına çağırıp. Benden uzaklaştılar. Konuştular. Sonra yanıma geldiler.

“Hoş gelmişsin”, dedi, Memed Ağa.

“Hoş bulduk”, dedim.

Çifti bıraktı.

“Yürün eve gidelim.”

Eve geldik.

“Bu tarla yangın tarlası mıydı Memed Ağa?”

“Yangın tarlası...”

Gece on üç evin erkeğı de başımıza toplandı. “O yangın çıkmasaydı, biz şimdiye acımızdan ölmüştük.”

“Yangını kim çıkarmış acaba?”

“Kim çıkaracak? Tazı köylüler geçerken ateş atmış olacaklar. Allah razı olsun onlardan. Yoksa çoktan köyü bırakmış gitmiştik. Bir dönüm tarlamız bile kalmamıştı. Bütün toprağınızı yağmur taşıyıp götürmüştü. Bire bir bile alamıyorduk. Allah razı olsun yangıncıdan. Bir toprak çıktı ki ormandan bire beş, bire on veriyor.

Yumşattım onları. Ormancıların değil, onların dostu olduğumu, onların dertlerini millete duyurmak için dolaştığımı dilimin döndüğü kadar anlatınağa çalıştım. Menünun kaldılar.

Tam sırasıdır diye sordum:

“Bu orman yangınlarının sebepleri?...”

“Bozlar yangın çıkarmazlar. Bozlar köyünde arama yangını. Düzağaçtan geldin. Tazıdan geldin. Soraydın ya, asıl yangını onlar çıkarırlar. Bizim elimizden gelse dağlara tüm çam dikeceğik. Düzağaçlılarla, Tazılılar, Bolasanlılar orman düşmanı. Yangın çıkıncaya kadar biz aç kaldık, sefil kaldık da gene bir ağacın kılına dokunmadık. Yangın çıktı. Biz de tarla yaptık. Ne yapalım?”

Bu sefer yol arkadaşın Mustuk alındı:

“Nedenimiş? Nedenimiş?” diye çıktı.” Düzağaç on beş gün orman yaktı da tarla mı yaptı? Söyleyin Düzağaçta kimin on dönümden fazla tarlası var? Kim tarla açıp da devletimize zarar vermiş? Söyleyin bakalım.”

Baktım iş tatsız dökülecek. Araya girdim.

“Ne Düzağaç yakar, ne de Bozlar... O Tazılılar yok mu?”
Güldüler. Mesele de burada kapandı.

Bozlardan sonra Mustukla gene yola düzeldük şafaktan. Köyü çıkar çıkmaz Mustuk bir boşandı:

“Sana söyleyim. Teker teker söyleyim Efendi. Neden ormanı yakarlar? Tarla açmak için bir. Tarlanın etrafı ormanlık olur, içinde kara böcek saklanır. (Domuz) Kara böcek çok zarar verir mahsüle. Çok olur öldüremezler. Onun için tarlanın yakınındaki ornam yakarlar, iki. Bir de yanmış orman toprağında o yıl öyle bir ot biter ki diz boyu. Keçiler o otları yeyince, çok etlenirler. Bir de ormandaki keneler vardır. Keçilere yapışırlar. Keneler yansın diye ormanı yakarlar, bu üç. Bir de tahtacılar işsiz kalırlar. Orman dairesi onlara orman gösteremez. İş bulmak için yakarlar, bu dört. Bir de orman memurlarına kızır köylü. Yani zulüm gören

köylü. Mahkemeye verilen köylü... bu beş. Bir de köyde iki adam biribirine hasım olur. Biri, ötekinin tarlasından ormana ateş verir ki tarla sahibini orman dairesi tutsun da mahkemeye versin. Süründürsün, bu altı. Daha bir ay evvel böyle bir adam yakalandı. Bolasan Muhtarına kızmış adam, muhtarın tarlasından ormana ateş vermiş. Muhtarı yakalamışlar. Muhtar kendisinin değil de, ormanı düşmanın yaktığını isbat etmiş. Adam şimdi hapiste. Şimdi anladın mı sebeplerini. Söyledim mi sana?..."

Yüzünde hem bir acı, hem de gizli bir şeyi söylemenin rahatlığı vardı.

"Mustuk?..." dedim.

"Ne yapalım geçim..." dedi. "Allah kahretsin... Ben bilmiyor muyum orman kalmayacak. Beş yıla varmadan her yer çöl olacak..."

X

KEÇİYE VE AÇMAYA KARŞI.

Bozlardan yukarılara Bolasan köyüne doğru döndüm. Bu duyup işittiklerim görülmemiş, duyulmanuş şeyler. İlk defadır ki çok iyi bildiğini sandığın memleketimde şaşkına döndüm.

Tıraş edilmiş dağların ortasında bir çamlığa rasgeldim. Ne yakılmış, ne de kesilmiş. Yalabuk bile yapılmamış. Çamlığın içine girince işin sırrı anlaşıldı. Ortadaki belki iki yüz yıllık koca çam giydirilmiş gibi. Dallarına, yanına yönüne o kadar çok çaput, bez bağlamışlar ki... Çamın altında büyük evliyalardan biri yatarmuş. Yaşasın evliya. Keşke her çamın dibinde bir evliya yatsa.

Yaşlı bir orman mühendisi de güzel bir usul bulmuş. İyi, yakılması ihtimali olan bir orman gördümü, gidermiş terziye bir çuval kırpık alır, ormanın ortasında büyücek bir çamı iyice donatırınış. Birkaç yıl sonra gelir bakarmış ki, orman yanmadığı gibi, bez bağladığı ağacın dalları bezden gözükmeyen olurmuş. Anadoluda ziyaret ağaçlarına çamaşırından, elbisesinden bir parçayı yırtıp bağlamak sevap sayılır. Böylelikle bizim mühendis epeyi orman kurtarmış.

Gene vurduk yol dedikleri sarpa. Yürü ha yürü! Ben de yürüyecek hal kalmadı ya, iş hoş. Görmek istiyorum. Her gün yeni bir olay, yeni yeni insanlarla karşılaşıyorum.

Akşam bastı. Karanlığa kaldık. Bir de acıkmışım ki, hal kötü. Yol arkadaşım şimdi on dördünde Hasan adlı bir çocuk.

“Hasan!”

“Buyur ağam.”

“Karanlığa kaldık Hasan. Yakınlarda bir köy, bir ev.”

“Az ötede Süleyman Ağanın evi var. Evi var ama...”

“Amması ne?”

“Çok nekes. (cimri)”

“Bize ne. Olsun.”

“Misafir alır mı ki? Hiç kimseyi misafir etmez de...”

“Eder etmez. Biz bir baş vuracağız Süleyman Ağaya...”

Çoban yıldızı gözüktü. Kayalar silindi ortalıktan. Karanlık ağaçlar perde perde oldu. Uzaktan köpek havlamaları gelmeğe başladı. Tepenin başına çıkınca, karşı yamaçta sallanan ufacık bir ateş dilimi gördük.

“İşte o ışıık Süleyman Ağanın evi.”

Tepeyi indik. Bir su geçtik. Taşlı bir yamaç çıktık. Sürülmüş bir tarladan yürüdükten sonra Süleyman Ağanın kapısına geldik.

“Oooo Süleyman Ağa!.. Süleyman Ağa!”

İçerden ses sada yok. Bekle bekle ses yok. Bu gecenin karanlığında dağda mı kalacağız!

“Süleyman Ağa! Süleyman Ağa!”

Gene ses yok. Ne yapmalı? Bir şey uydurmalı. Köylü olmadığımızı anlatmalı.

“Süleyman Ağa, tâ İstanbuldan geldik buraya. Seni deyip geldik.”

Buna da bir ses çıkmadı.

“Hasan, Süleyman Ağadan hayır yok. Başka bir ev yok mu yakınlarda?”

Hasan usuldan:

“Var, var ama, sabaha ancak yetişiriz. Velinin evi var. Var ama...”

İçerde bir patırtı oldu. Kapıya doğru bir ayak sesi gelmeğe başladı. Kapı açıldı. Mucize! Kapıda ak sakallı. Yet-

mişlik, beyaz don gömlek giyinmiş, biri gerilmiş duruyordu. “Misafiriz”, dedim. “Seni deyip geldik” İhtiyar kımıldadı. Bize kapıdan yol verdi.

“Hoş geldiniz.”

Sert, aksi bir yüzü vardı. Nerdeyse bizi kovdu kovacak.

Bir genç kız ocağın başına minder attı. Oturduk. Ocaklığın üstünde bir çıra cızırdıyarak yanıyordu. Ocağa da kütükler atılmıştı.

Gür bir sesle:

“Merhaba!” dedi. “Nereden gelip, nereye böyle?”

Niçin gezdiğimi, ne yaptığımı, nereleri dolaştığımı uzun uzun anlattım. Keçiden, orman açmasından, köylülerin zaruretinden söz açtım. Konuştuklarımı hep iyi karşılıyordu. Coştı Süleyman Ağa. Coştugu da şundan belli ki gelini çağırır:

“Efendi uzak yoldan gelmiş. Hemen çabuk bir lokma etmek hazırla. Akşamdan sonra gelene ya süyen, (sopa) ya soğan. Efendi de kusura bakmaz.”

Bir on beş dakika sonra sofraya geldi. Bulgur pilâvı ve soğan. Yedik. Sofrasına bereket.

Süleyman Ağa:

“Eyi geçtin elime Efendi kardaş. Eyi ki yolun bana uğradı.”

“Seni deyip geldim.”

“Çok çok eyi etmişsin.”

“Şu evi görüyor musun? Bu ev yüz elli senelik evdir. İyi bak. İçine sıçan düşse başı yarılmaz mı?”

Baktım. Ne denir.

“Yarılır yarılır”, diye kendisi cevap verdi..

Bütün ömrümüz bir keçiyle, açma uğruna geçer.

Keçi beslemek, açma açmak kolay mı sanırsın. Bilmiyene kolay görünür. Bilmiyene yakarsın ormanı olur biter gibi

gelir. Bilmiyene... Açma açmak Cehennem azabı. Bunu kimse bilmez.”

“Bilmez”, dedim.

“Bilmezler de vay köylü orman yakar, vay köylü ornam keçisine yedirir. Bilmezler. Bilmezler de köylü keçiyi keyfinden besler sanırlar. Bilmezler de köylü canı sıkıldığı için açma açar sanırlar. Ya ben aç kalacağım, ya orman gidecek. Bunun ikisi ortası yok. Bu dağlarda keçiden başka hayvan iyi yetişmez. Bu dağların hayvanı keçidir. Ya keçi besliyeceğim, ya açlıktan öleceğim. Keçi de ormanını yiyecek devletin. Çare yok. Başka çare yok. Açma açacağım. Hükûmet, her ağacın başına bir bakım memuru dikse, her bakım memuruma da bin lira maaş bağlasa gene ağacı boğup yakıp, kesip tarla yapacağım. Başka çare yok. Ya açlıktan kıvranıp öleceğim. Ya da ormandan tarla yapacağım. Hor görmeyin bizi. Bu dağlarda başka geçim yolu yok. Birincisi keçi, ikincisi tarla.”

“Ama Süleyman Ağa”, dedim, “orman bir gün bitecek. Yağmurlar toprağı yıkayıp götürecek. Her yan sipsivri kayalardan, taşlardan ibaret kalacak. Yağmur yüzü giriniyeceksiniz yılın on iki ayında. O zaman ne keçi yetiştirebilecek, ne de ekin ekebileceksiniz.”

Süleyman Ağa kızmıştı. Coşuyordu.

“Bunu çok iyi biliyorun. Yakında, on yıla varmadan bir tek ağacın kalmayacağını, kurak olacağını, toprağın gideceğini hepinizden iyi biliyorum. Koy kendini benim yerime de keçi besleme, orman açma. Haydi koy. Koydun mu? Düşün bakalun.”

“Düşündüm.”

“Bir çare geldi mi aklına? Başka bir çare?”

“Yok!”

“Kış gelir. Göğüs boyu kar alır ortalığı. Ne ot, ne bir şey. Keçiler, aç aç meleşir kapıda. Ne yedirirsin sen olsun

keçiye? Orman... Başka çare var mı? Keçi çok aç kalmadan çam kabuğu yer mi sanırsın... Ot olsun, meşe yaprağı olsun çam kabuğuna ağzını bile vurnaz. Pürlü ağaçları keçi de sevmez. İlle yapraklı ağaçlar... Ama kış gelip çatınca kabuklarını da yer çamm, uç, yumşak pürlerini de yer... Başka geçim olsa bu verimsiz keçiye ben besler miyim sanırsın. Vay efendi vay! Ben İzmirde askercilik etmiş adamım. Sen beni ne beledin.”

“Demek Böyle ha?”

Kıpkırınızı kesildi. Bağırmağa başladı:

“Sen bir açma açmak nedir, neye malolur bilir misin? Bu zulme, bu meşakkate insan olan dayanabilir mi? Sana bir açma açmanın hikâyesini deyiveriyim de ibret olsun âleme... Bak şimdi, eyi dinle... Ormanm içinden tarla olabilecek bir yer bulacaksın. Hiç olmazsa iki yıl dayanabilecek bir tarla... Yani iki kış yağmurunda taşınmayacak bir tarla... Bunu önce ya boğacaksm. Ya kesecek, ya yakacaksın. Bunu böyle yaptım mıydı, bakım memuru gelecek yapışacak yakana... Mahkeme mahkeme sürün ha sürün. Bir aya, iki aya mahkûm olacaksın. Geçti mi bir yıl. İkinci yıl, o kestiğin yeri, boğduğun yeri yakacaksın. Gene mahkeme, hapis... Bir yıl daha geçecek. Üçüncü yıl köklerini çıkaracaksm. Kök çıkarmakta bir belâ...”

Ellerini açtı gösterdi.

“Bak şu ellere. Bak bakalım ele benzetebilir misin?”

Elimi aldı kendi elinin yanına götürdü.

“Şu şuna benziyor mu hiç? Ha benzemiyor. Anladım mı şimdi? Kök çıkarmak nedir?”

Elleri yamru yumru yırtık yırtık, girintili çıkıntılı biçimsiz bir kaya parçasına benziyordu. Elleri el değil.

“Kökü çıkardıktan sonra koşacaksm ölümcül öküzü yamacın yüzünde çifte süreceksin. Mahsül meydana gelecek. Bire beş en çok. Eğer bakun memuru arkanı bırakmamışsa

mahsülü haczedecek orman dairesi... Mahkeme mahkeme... Ya beraat edersen, ya da mahsulü alırlar elinden. İkinci yıl ekersen, toprağın şerbetini yağmur almış götürmüştür. Bu sefer alsan alsan bire üç alırsın. Üçüncü yıl bire ancak bir alırsın. Dördüncü yıl bütün toprak taşınır gider. Sivri kayalar, taşlar kalır geride. Tarla gitti. Bu kadar emek vererek, sürünerek, bunca ağacı öldürerek meydana getirdiğin tarla uçtu gitti artık. Ne yapacaksın? Ne gelir elden? Gene başlayacaksın ağaç boğmaya, ağaç kesmeğe, ağaç yakmağa.... Bir ömür tarla çıkarıp, tarla kaybetmekle geçecek. Anladın mı şimdi? Gönlümüzden tarla çıkarıyoruz. Şu dağlara bak. Kır, kıraç dağlara. Başka ne yapabiliriz? Bir ömür durmadan kök sökmek, durmadan hapis yatıp mahkeme mahkeme sürünmek ne demek! Bilir misin ne demek!"

Öğrendim.

XI

ORMANI BİZDEN DEĞİL, BİZİ ORMANDAN KURTARIN!..

Karanlık bastı. Karanlığa yağmur çiseliyor. Bir de yolcu katıldı yanımıza. Yukarı köylüklerden birindenmiş. Kasa-baya elek almağa inmiş. Hiç mi hiç ağzını açmıyor. Bir yerde bizden, nedense, ayrılıverdi.

Dönüp dolaşıp gene Burmahana gelelim. Köy odasında oturmuş tartışıyoruz.

Abdurrahman Uzun var konuşanların başında. Bir de Bahriyeli var. Bahriyeli tarikatlı. Her ağzını açışta bir bis-millâh çekiyor. Bir dua okuyor. Gözlerini yumar gibi edip dualar okuyorlar.

Ormanların korunması için çareler arıyoruz kendi kendimize.

Abdurrahman Uzunun fikri şu:

“Bak oğlum, hükûnet ne yaparsa yapsın, bu gidişle bir yeşil yaprak kalmayacak Uzun da değil ya gelecek yıla, ya öbür yıla... Yeşil bir tek yaprak kalmayacak. Benim dediğimi iyi yaz. Okunacak yere yaz. Başbakana ver. Okusun. Abdurrahman Ağa dedi ki de, Abdurrahman Ağa milletin menfaatını kendininkinden yüicede tutar. Başbakana öyle yaz. De ki iki yıla varıncadan orman bitecek de. Biçare köylülerin kanaati böylecene gelmiş de... Bak sana bir hikâye deyiveriyim de iyi dinle... Bir Bakın Memuru vardı burada önceki yıllarda. Bir ağaç için kendini parçalardı. Daha toy. Bir yan-

gın çıkmasını bir yerde köylüyü torlar toplar koşardı oraya. Yangını ne eder söndürürdü. Böyle yaman bir oğlandı. Köylü elinden usandı bunun. O gidince yangına evinin yanındaki, tam önündeki ormana ateş veriyordu köylü. Yangın çıkıyor o orman gidiyor, birisi de onun evini yanını yönünü yakıyordu. Bir yangında evi de yanıp kül oluyordu. Gene köylü acıdı da söndürdü. O bile başa çıkamadı. Kimse başa çıkamaz. Kanun hükûmet başa çıkamaz.”

“Ya ne yapalım Abdurrahman Ağa? Bir çare söyle.”

“Söyleyim çaresini. Başbakana işte bunu iyice yaz. Başbakan sözümü dinlerse hükûmet ziyan etmez. Millet de ziyan etmez. Köylü de ziyan etmez. Şöyle ki efendim. Şimdi ele alalım bizim köyü. Bizim köy kaç hane, kırk beş hane. Köy hudutları içinde ne kadar orman var, şu kadar. Ölçersin ormanı, kırk beş parçaya ayırır köylüye teslim edersin. Her köylüden kendisine teslim edilen ormanı istersin. Vermediler mi, bir ağaç nı kesilmiş gel beri ağın, gel beri dersin. Bir ağaç için beş yıl atarsın hapise. Amma ona önce zati ihtiyacı olan ormanı, keresteyi verirsin tabii. Böyle olmazsa yemin ederim, kuranı kerim üstüne yemin ederim ki bir tek yeşil yaprak kalmayacak. Amma bir tek. Başbakana deki biçare köylülerin kanaatı budur.”

Abdurrahman Ağaya dedim ki:

“Sen de bilirsin ki böyle şey olamaz. Sen köylü milletini bilmez gibi konuşuyorsun. Bu, un çuvalının ağzına sıçanı bağlamak gibi bir şey olur önce.”

Abdurrahman Ağaya sert :

“Olmaz olmaz! Sen Başbakana böyle yaz. Ne yapacaksın. Senin vazifen köylünün her dediğini Başbakana, millete rapor etmek değil mi? Sen dediğimi yaz da karışma gerisine. Başbakan benim dediklerimi anlar.”

“Peki yazalın”, dedim. “Ammma böyle şey olmaz. Sen köycülüğü nedir bilmez misin? Burada hepimiz biribirinizim

akrabasısınız değil mi? Akrafa olmayanınız var mı içiniz de?"

"Yok yok", dediler.

Abdurrahman Ağa elindeki kirmenini hızla çevirerek:

"Bunun ormanla ilgisi ne?" diye hayretle sordu.

"Ormanla ilgisi yok ama, bir yere getirmek için senden onu sordum", dedim. "Senin bu köyde hasmın var mı?"

"Çoook", dedi Abdurrahman Uzun.

"Bu köyde hasmı olmayan bir tek adam gösterebilir misiniz?"

"Var", dediler gülerek.

"Kim?"

"Topal Ali."

Topal Ali yerde sürünen, köylülerin baktığı on beş yaşlarında bir delikanlıdır. Anası babası yoktur.

"Başka?"

"Olur mu hiç? Köycülük hali bu. Kavga döğüş, ihbar eksik olur mu! Çoğumuz biribirimize düşmanız."

Abdurrahman Ağaya döndüm :

"Söyle bakalun Ağa, senin hasmın, sana kötülük olsun diye, saan verilen ormanı yakmaz nu?"

Sustu. Düşündü. Bana döndü:

"Sen gene Başbakana dediğimi yaz. Millete duyur. Bundan başka çıkar yol yok. Düşman olsa da başka çıkar yol yok."

Başka birisi atıldı:

"Abdurrahman Ağanın dediği yanlış, bu olmaz. Bu sefer bütün ormanlar bir ayın içinde yanar çıkar. O onunkini yakar, o onunkini. Sonra herkes kendisine teslim edilen ormanı yavaş yavaş tarla yapar. Bence her köyün ormanını köyün muhtarına teslim etmeli."

Bir başkası:

"Bire ulan", dedi, "bütün köy muhtara düşman yakıverirler ormanı."

Bu sefer Babacık atıldı. Sabahtan beri söze karışmıyordu.

“Benim bir düşüncem var. Gazatacı kardaş münasip görürse eğer Başbakanunuza bunu yazsm. Millete bunu duyursun. Bizler burada ne ile geçiniyoruz? Toprakla, keçiyle... Bunun ikisi de ormana zarar. Bunlar olmasa ormanlar kurtulur mu?”

“Kurtulur”, dediler.

Babacık:

“Öyleyse burada hükûmetin yapacağı bir şey var: Ekmeği ve keçiyi yasak etmek.”

Herkes her yerden güldü:

“Babacık bizi aç koyacak. İlâhi Babacık!”

Babacık:

“Durun”, dedi, “ulan. Azıcık durun bakalım. Diyeceğim var.”

Dinlemediler:

“Bizi aç koduktan sonra ne diyeceksin Babacık?”

“Siz durun hele. Lâfımı ağzımdan almayın. Deyivereyim hele. Bak Efendi kardaş keçiyi ve ekini yasak etsin. Bak şu kadar erkeğin eline ne yapıyorlar? Söyle ne yapıyorlar?”

Gözümün içine bakıyordu.

“İp eğiriyorlar”, dedim.

“Haaa şimdi gelelim sözümüze. Bu iplerden ne yapacaklar dersin?”

“Giyecek olsa gerek.”

“İyi bildin. Giyecek. Şimdi hükûmet keçiyi ve ekini yasak etsin. Bize de tezgâh ve iplik göndersin. İyi bez dokumasını öğretecek ustalar göndersin. Köylüye belletsinler. Bir de yol yaptırın. Bezleri satarız. Bizi bol bol geçindirir her yıl ki dokuduğumuz bez. Şimdi bile giyimimizi çıkarıyoruz. Bunu böylece yaz. Yazmazsan vebalim boynuna olsun. Bunları yaptıktan sonra hükûmet, odunlarımızı, ihtiyaç kerestemizi

de verdikten sonra bir ağaç kesene on beş yıl, orman yakana da idam cezası versin. Razıyız. Amma şimdi tarla açana bir günlük ceza bile vermesin. Bunu da böylece yaz millete.”

Köylüler:

“İşte bu doğru”, dediler. “Hükûmet bunu böyle yapsın. Böyle yaparsa reyimiz hep kendisinin olsun. Reyimiz öyle hükûmete kurban olsun. Ormanı da kurtulur.”

Tâ odanın ucunda, adamların arkasında kambur, yetmişlik bir ihtiyar oturuyordu. Lâfa hiç karışmıyordu.

“Bu dediklerinizin hiç birisi olmaz. Olsa da işe yaramaz. Hükûmet tezgâhta verse gene ekersiniz. Zorunuza gider para verip zahire almak. Zorunuza gider para verip yağ, süt almak... Keçi de beslersiniz. Hükûmet hepinizi maaşa bağlasa gene yiyeceğe bir para vernezsınız. Ne atıp da Efendiyi kandırıyorsunuz. Ben dokuz yıl askercilik ettim. Tam dokuz yıl. Galıcyadan Yemene kadar dünyayı dolaştım. İnsan gördüm. Şehirler, Vatanlar gördüm. Böyük, akıllı adamlarla görüş-tüm. Bu sebepten çavuşluk aldım. Bir tek çare var. Bu dağ-lardan inmek. Aşağıda ovalarda köy kurmak... Eninde so-nunda zaten ineceğiz. Orman kalmayınca nasıl olsa ineceğiz. Bu efendiler bilmezler. Siz her gün gözlerinizle görmüyor musunuz? On yıl evvelki ormanlardan eser var mı?”

“Yok.”

“Ormanın yeri tarla mı oldu?”

“Yok.”

“Ya ne oldu? Bir iki yıl tarla... Sonra yağmur aldı götür-dü toprağı. Şimdi tüm kayalık. Bu kayalıklarda bir daha or-man biter mi? Söyleyin biter mi?”

“Bitmez.”

“On yıl sonra bu ormanlar kalmayınca ne olacak? Her yer kayalık olmayacak nu?”

“Olacak.”

“Gene aç kalmayacak mıyız?”

“Kalacağız.”

“Aç kalınca, son geçimimiz de bitince buradan göçmiyecek miyiz. Göçeceğiz.”

Durdu düşündü:

“Efendi”, dedi bana, “sen bunların dediğine bakma. Köylü aklı. Dediklerini yazma. Anlamazlar bunlar. Bunların lâflarını yazarsan gülerler. Köyümüzün şerefi beş paralık olur. Amanı bilin mi yazma. Sana bir şey daha söyleyim ki bu dağlarda yan yana evlerden kurulmuş bir köy yok bizim köyden başka. Bunu da Emin Kâhya yanyana, döve döve getirtmiş... Yanyana olsalar geçinemezler. Otlaktı, tarlaydı... Gel de bir mektep yaptır bu dağ köylüklerine. Nereye yaptırırsın? Orta yere, bir dağın tepesine mi? Çocuklar beş saatlik, altı saatlik yollardan gelip okusunlar öyle mi? Bu olmaz. Yaz ki hükûmete. Dediğimi aynen yaz. Bizi buralardan kaldırmaktan başka çare yok. On yıl sonra ormanı bitecek... Orman bittikten, tarlalar taşındıktan sonra gene başına belâ olacağız hükûmetin. Şimdiden, on yıl sonra ormanı bitmeden bizi kaldırsın buralardan. Türkiyemizde boş yer mi yok? Bizi oralara iskân etsin. Etsin de ormanı kurtulsun. Biz de kurtulalım. Bütün yediğimiz sabahlayın tarhana, bulgur çorbası, öğleye bulgur pilavı, akşama bulgur pilavı... İkinci gün aynı, üçüncü, dördüncü gün... Bütün yıl böyle... O da bulursak... Abdış Ağanın dediği gibi... Biz yaşamıyoruz... Bizi iskân etsin ovalara. Sevabımıza girsin hükûmet. Biz de insan gibi olup, insanlar arasına karışalım. İnelim bu dağlardan. Böyle. Amanın böyle yaz. Koskoca Türkiyemizde boş yer mi yok?”

Israrla sordu. Gözlerimin içine bakarak tekrar tekrar ısrarla sordu:

“Türkiyemizde boş yer mi yok?”

Çarnaçar:

“Var”, dedim, “var!”

XII

YAYLALARIN MASALI

Dağlardan aşağılara iniyoruz. Gene yağmur çiseliyor. Geceye kaldık. Cip arabası kötü yollardan iniyor. Arada da kayıyor. Farların ışığında geceye düşen yağmur damlaları parıldıyor. Aydınlık, ışıklı yağmur iplikleri hızla arabanın ön canına veriştiriyor. İşte bu sıralar oldu. Bir saniye iki saniye karşımadaki yamaçta ışıklı, binlerce, yüzbinlerce penceresi ışıldayan bir şehir çıktı karşıma gecenin içinde... Bir zaman kendimi toparlayamadım. Buralarda bir şehir!... Düş gibi, hayal gibi... Bir iki saniye sonra kendime geldim. Işıklı şehir de sihrini kaybetti.

Keçi sürülerinin gözlerine farların ışığı vurunca yüzlerce binlerce göz gecenin içinde böyle ışıldıyor. Her göz bir pencereye benziyor. Bir an insan karşısında şıkır şıkır ışıklı bir şehri buluyor.

Bu sıralar, yani Kasım ayları yürüklerin yaylalardan sahile inmek zamanlarıdır. Yollar keçi, koyun sürüleriyle dolu. Gündüzleri yollarda sıra sıra deve katarları. Deve katarları yüklü. Yol boyunca arka arkaya tirkenmişler. Yüklerin üstüne kilim atılmış. Her katarda dört, beş, altı deve var. Bazan yirmi, yirmi beş katar bir araya gelip düzülüyorlar yola... Katarları daha çok renk renk giyinmiş genç kızlar çekiyorlar. Kızların boyunlarında, alınlarında altınlar var. Altınlar uzaklardan parlıyorlar. Her devenin üstüne bir kilim atmak yürüklerin adetiymiş. Kilim atamayan en fakir, iyice yoksul düşmüş birisi sayılırmış.

Yol boyunca ağır ağır bir renk Cenneti taşıyor. Develer bir renk cümbüşü içinde, dalgalana dalgalana, tozuta tozuta bel Kasım güneşi altında ilerliyorlar. Develer değil bir çiçek bahçesi, bir güneş bahçesi yürüyor. Kopmuş yürüyor. Akıyor. Kızların altınlarının parıltısı da caba..

Sonra bir zaman geçiyor, başka bir deve katarına rasgeliyorsun... Öteki nerde bu nerde... Hiç birisinde kilim yok. Kızların boğazlarında altınlar ısılanıyor. Giyimler renkli değil. Bir paçavra yığını gibi herkes. İnsanlar düşkün, kirli. Develer ölgün... Yollarda gördüğüm yürüklerin çoğu böyle... Neden ötekiler öyle de, bunlar böyle?

Bu yıl en çok Serik ovasına inmiş yürükler. Birkaç yıldır hep Serik de kışlıyorlarmış.

Yanıma Tahtacı Aliyi aldım. Keçe almak bahanesiyle bir yürük obasına gittim. Bu oba on beş yirmi çadırlık. Ormanın ortasına kurmuşlar çadırlarını. Vakit akşam. Çadırların önüne ateşler yakmışlar. Kocaman kocaman ateşler... Aliyle küçük Musa Kâhyanın evine inmeğe karar vermiştik. İlk çadırdan Musa Kâhyayı sorduk. Bir kız çocuğu orta yerdeki uzun, kara çadırı gösterdi.

Uzun çadıra vardık. Kapısında durdu. Köpeklerin bize saldırmamasından çadırdan dışarıya bir gelin çıktı. Arkasından da kısa boylu, kırk beşlik bir adam.

Selâm verdik. Selâm aldı. Çimen yeşili gözlerinden bir sevinç dalgası geçti. Gülümsüyordu. Habire gülümsüyordu. Yürüklerin çokları böyle gülümserler. Bu Musa Dede Korkutun adamlarından birisine benziyordu. Çadırın içine buyur etti. Çadırın direkleri işlenmişti. Nakışhydı. Çadırın içine sınavari nakışlı çuvallar dizilmişti. Çadır büyük bir çama dayamıştı bir köşesini. Daha doğrusu arkasını... Köşede bir çuvala arkasını dayamış bir ihtiyarı farkettilik neden sonra... Musa:

“Babam”, dedi.

İhtiyar:

“Hoş gelmişsiniz, safalar getirmişsiniz hay yiğen.”

“Hoş bulduk”, dedim.

Karanlık kavuştu. Çamlar hışlamağa başladı. Dışarda bir patırtı, bir gürültü, bir hayuhuy gidiyordu. Koyunlar meleşiyor, eşekler anıyor, atlar kişniyordu. Kadınların telaşlı sesleri biribirine kavuşuyordu. Hayuhuy biraz sonra durdu. Çadırların önünde büyük ateşler yandı. Çoğaldı.

Yemeği yedikten sonra biz de çadırın önüne doğru oturduk. Çadır iki kısındı... Öteki kısımdan kızlar çıkıp çadırın önüne büyük bir ateş yaktilar. Kızların da gözleri çimen yeşiliydi. Yanakları pembe pembe... Yeni doğmuş bebe yanakları tatlılığında. İhtiyar da nakışlı çuvalından ayrılp yanımıza geldi. Onun da gözleri çimen yeşiliydi. O da Dede Korkutun adamlarına benziyordu. Yok, belki tâ Dede Korkutun kendisine benziyordu. Şimdi, şu koskoca ateşin karşısına geçip, eline değneğini alacak başlayacaktı Deli Dumrulu anlatmağa..

Dedim ki:

“Nakışlı bir keçe için geldim.”

İhtiyar:

“Nakışlı keçe çok güzel olur hay yiğen”, dedi.

Musa:

“Yaptıralım. Ne zaman istiyorsunuz?”

“Yarına.”

“Yarına olmaz”, dedi Musa. “Ancak bir haftada yapılır.”

“Bir hafta kalamam ki ben, yarın gidiyorum.”

İhtiyar gülererek:

“Öyleyse bir daha gelişine olsun”, dedi.

Evlerin önlerindeki ateşlerin yalınları geceyi yalıyordu. Bizim de ateşimize kızlar odun atıyorlar. İhtiyarın ak sakalı yalınlar vurunca kızarıveriyordu. Gökyüzü silinmiş arınmıştı. Gökte bir parça bulut bile kalmamıştı. Yıldızlar ırı ıriydi. Bizim ateşler gibi kıvılcımlanıyorlardı.

Çok şeylerden konuştuk. İâfi döndürdüm dolaştırdım kendi hallerine, orman tahribatına getirdim.

İhtiyar bir türkû gibi konuşuyordu:

“Aaah eski günler” diyordu. “Eski günler”, diyordu da başka bir şey demiyordu.

Musa:

“Babamın hakkı var. Eskiden bizim yaşayışınız üstüne yaşayış yoktu. On yıldan bu yana bozuldu işler. Bozuldu ama, ne bozuldu! Deşme yarayı... Hele şu taroktor çıktıktan sonra işler iyicene sarpa sardı.”

Dede Korkuta benzeyen ihtiyar atıldı. Sanki bir masalın en güzel yerini söyler gibi boynunu uzattı:

“Eskiden bu dağlar, bu yaylalar bizimdi. Kimse karışıp görüşmezdi. Nereye gitsek hürmet görür, insan yerine konurduk. Şimdi ya, şimdi halimiz dirliğimiz it rezilliği... İt rezilliği hay yiğen. O zaman tüm bizimdi Torosun yaylası... Tüm bizimdi Akçagölün ovası... Ben altunda Arap atlan gezerdim. Sürü sürü erkeklerim yayılırdı yazıda. Tor köheylanım vardı. O pınar senin bu pınar benim, gezerdim yayla yayla. Atadan beri gezip gördüğümüz buydu bizim. Katar katar develerim göç zamanı gelince düzülürdü yollara. Üç saatlik yoldan kilimlerin şavkı vururdu yüzüne. Sarı altınlarla oynardın. Ya şimdi, şimdi beş paraya muhtaç kaldık. Göçü gören çingene göçü sanıyor. Böyle işte hay yiğen. Yörüklük dediğin öldü senin.”

Yaşlı, kırış kırış yüzünde bir çöküşün, büsbütün bir yürtik milletin çöküşünün acısı vardı. Gözlerinde eski günlerin, ormanların, yaylaların tatlılığı okunuyordu. O da acıydı ya... Çimen yeşilinden bir yalım geçmişti sanki. Gözleri öyleydi.

Musa:

“Babam doğru söylüyor. Bundan yirmi yıl önce... On

yıldan bu yana hele... İyice bozuldu. Şimdi bir köyün yanına konuyorsun, (vay tarlalarınızı otlattınız verin iki bin lira otlakiye. Verin bin lira...) Verin oğlu verin. Bir köyün içinden bile geçirtmiyorlar vergi almadan. Yukarı gittinizse bilirsiniz. Bozyaka köyü var. Bu yıl içinden geçerken köyün içinden geçme parası istedi muhtar. Parayı almayınca ya kadar bırakmadı. Bizde de artık takat kalmadı. Bütün paralarımız vere vere bitti. Ovaya iniyoruz, bütün ova sürülmüş. Konacak bir karış yer yok. Yaylaya çıkıyoruz, bütün yaylalar sahipli olmuş. Tapuyu dayayı veriyorlar adamın alınca. Geçen yıl doğru dürüst konacak bir yer bulamadık. Beş gün o köyde, iki gün bu köyde bütün kış sürün ha sürün... Buna can mı dayanır. Bizim ki ölüm artık. Yürüklük öldü gitti. Dayanamadık bu işkencelere. O köyden sövüle dövüle o köye atılmağa dayanamadık. Hükûmete bize tarla versin diye müracaat ettik. Olmadı. Kimse bakmadı halimize. Bize tarla. Başka çare kalmadı. Bizim için sığınacak bir ormanlar kaldı. Ormanlarda da Bakım Memurlarıyla başımız deritte. Onlara bir parça dünyalık ayırmak gerek. Yoksa... Orman yüzü de göremeyiz. Biz öldük kardaş. Sen ne diyorsun... Bize ormandan başka vatan kalmadı. Bizler havada yaşayamayız ya... Bütün ovalar sürülüyor. Bir karış toprak kalmıyor sürülmedik. Bütün yaylalar tapulu... Biz gökyüzünde yaşayacak değiliz ya... Bize de ormanlar kalıyor. Ormanlar hükûnetin... Öldürsünler bizi ormandan da atacaklarsa..."

"Siz halinizin kötülüğünden söz açıyorsunuz. Ben yollarda öyle deve katarları gördüm ki, eskiden de ancak bu kadar zengin olurdu katarlar... Bunlar nasıl zengin olmuşlar?..."

"Onlar zamanında akıl edip tarla sahibi olmuşlar. Kışın köylerinde duruyorlar, yazın yaylaya çıkıyorlar. Bizim gibi köyden köyden köpek gibi kovalanmıyorlar ya... Bize Allahın ormanını bile çok görüyorlar. Onların toprağı var."

“Oğul”, dedi, “oğul... Onların toprağı var. Ben isteseydim, toprağın kıymet edeceğini bilseydim, bütün Serik ovasını satın alabilirdim. O zaman toprağı kim kıymet verirdi. Dönümü iki liraya..”

Yahınlar, usul usul sönüyordu. Obada ses sada kesilmişti.

İhtiyar, dizlerine çöke çöke ayağı kalktı. Yalunların ışığında kuşağı nakışlı nakışlı bir renk, bir düş şeridiymiş gibi parlıyordu. Belinde bir renkli akarsu. Arkasını döndü çadıra girdi. Dede Korkut yılların ötesine gitmiş gibi. Bende kederli çimen yeşili gözlerinin acısı kaldı. Yıkılmış, bitmiş...

“Aaaah eski günler!”

XIII

TAPULU KESİMLER

İşletme Müdürü Lütfi Yıldırımın odasında oturuyorduk. Lütfi Yıldırım çalışıyordu. Odaya üç kişi girdi. İkiisi orta halli, birisi şişman. Şişman adam köylü kılıklıydı. Kalın bir boynu vardı. Pantolonu soba borusu gibiydi. Göğsünde İstiklâl Madalyası sallanıyordu. Madalyanın şeridi eskimişti. Adam ellilik gösteriyordu.

Gelenlerden ikisi Milletvekili imişler. Birisi eski Konya Milletvekili, öteki Antalya Milletvekili. Öteki ikisini Antalya Milletvekili takdim etti.

“Aksekinin Aşağı Işıklar köyünden İbrahim Efendi...”

Bu sefer sözü Konya Milletvekili aldı:

“Efendini”, diye başladı. “İbrahim Efendi fakr-ü-zaruret içindedir. Akseki kazası yakınında dört dönüm kadar bir tarlası var. İçinde elli bir tane çam ağacı var. İbrahim Efendi onları müsadeniz olursa kesecek. Bendeniz de Konyada şimdi kerestecilikle iştigal etmekteyim. Bu ağaçları kıymetlendirmek istiyorum. Müsadeniz olursa tabii.”

Ornan Müdürü İbrahim Efendiye sordu:

“Tarif edin bakalım bu tarla nerede? Hangi orman.”

İbrahim Efendi:

“Hani Beyefendi, Aşağı Işıklar köyü var ya, köyün güneydoğusunda, Aksekiye giderken sağda. Yol boyunda büyük çamlar var. Öbek öbek çamlar...”

Müdür :

“Anladın”, dedi. “Anladım ama, İbrahim Ağa orda, o bölgede o çamlardan başka da hemen hemen hiç bir yeşillik yok. O da giderse çöl gibi olacak oralar. Yazık değil mi İbrahim Efendi... Oraların tek süsüdür o ağaçlar.”

Bir baktım, ellerini önüne kavuşturmuş İbrahim Efendi'nin gözlerinden yağmur gibi yaşlar dökülmeğe başladı.

Eski Milletvekili tekrar söz aldı :

“Müdür Bey”, diye başladı. “İbrahim Efendi fakr-ü-zaruret içinde olmasa kestirir mi sanırsınız o ağaçları. Şimdiye kadar niçin kestirmemiş? İhtiyacı olmadığı için. Müsaadelerinizi rica ederiz. Biz de onu Konyada kıymetlendireceğiz. Vakit geçmesin. Yoksa kışın o kadar fazla kıymetlenmez ke-resteler. Biz de sırf İbrahim Ağanın hatırı için kıymetlendiriyoruz. Yoksa işimiz mi yok. Çok rica ederim bunun bir çaresini bulun.”

Antalya Milletvekili de ricada bulundu.

Lütfi Bey:

“Bir keşfine gidelim de... Umum Müdürlüğe yazmalıyız. Eğer kesilmesine karar verirse **Umum Müdürlükten izin** almalıyız. Başka türlü elimden gelmez.”

İbrahim Efendi boynunu büktü:

“Taşakkur ederim Beğem”, dedi.

Üçü birden çıktılar.

“Size bunun aslını astarını söyleyim. Bütün işimiz gücümüz böyle şeylerle uğraşmak. Gece gündüz tapulu keşfine git. Bütün ormanlar tapulu gibi bir şey. Nereye elini uzatsan bir tapu çıkıyor. Bunların dedikleri yerin tapusu da dört beş yıl önce alınmıştır.”

Bu tapular şöyle alınıyor: Tarla sahibi olduğunu iddia eden kişi mahkemeye başvurarak, filan hudutlar içindeki tarlayı otuz yıldan beri ekip biçtiğini, ondan önce de dedesinin ekip biçtiğini, tarlanın tapusunun kendisine verilmesini

istiyor. Mahkeme keşfe gidip, bilirkişilere soruyor ve tarlanın tapusunu o kişiye veriyor. Ve tarla da içindeki ormanla birlikte o kimsenin oluyor. İşte bu yüzdendir ki köylülerle ormancılar arasında bir dava, bir geçimsizliktir başlıyor.

Müdüre dedim ki:

“O eski Milletvekili Bey boyuna ağaçları kıymetlendirmekten bahsediyordu. Paraya tahvilini mi söylüyordu? Yoksa ağaç üzerine başka bir ameliye mi yapıyorlar?”

Müdür:

“Kıymetlendirmek demek, ağacı paraya tahvil etmek demektir. Satmanın kibarca söylenişi...”

Müdüre dedim ki:

“Ne gün gidecekseniz, ben de İbrahim Ağanın tarlasının keşfini görmek istiyorum.”

Müdür:

“Memnuniyetle”, dedi. “Gidelim.”

Birkaç gün sonra Aksekidciyiz. Öğleden sonra Aşağı Işıklar köyüne, tarlanın başına geldik. Akseki Kaymakamı, D. P. Genel Meclis âzalarından birisi de gelmişlerdi. Bilirkişiler hazırlanmıştı.

Tarlanın içinde seksen kadar ağaç vardı. Bunlar kocaman kocaman, düzgün ağaçlar...

Merak ettim:

“Bu ağaçlar kıymetlenirlerse ne kadar para ederler?”

“En az yirmi bin lira”, dediler.

İbrahim Efendinin hakkı varmış, ağlamakta.

Tarla ekilmiş. Taşlı, kayalıklı bir tarla. Yedi sekiz dönümlük kadar görünüyor.

Müdür bilirkişileri çağırdı. Dört kişiler. Üçünü ses duyulmayacak kadar uzağa gönderdi.

Bir tanesine sormaya başladı. Bu bilirkişi bir ellilik var.

“Bu tarla İbrahim Efendinin mi?”

“Onun.”

"Ne zamandan beri ekip biçer?"

"Dedesinin dedesinden beri..."

"Tapuyu ne zaman aldı?"

"Dört beş yıl oluyor. O zaman da ben gene bilirkişiydim."

"Peki hudutları göster."

Bilirkişî hudutları göstermeğe başladı:

"Cenuben Mustafa Bozkurt, Fatma Köken tarlası, Garben ve Şimalen yol, Şarkan Hatice Degirmenci tarlası ile çevrili dört dönümlük arazi İbrahim Efendinindir."

Tarlanın Doğu Kuzeyinde büyücek bir kaya parçası uzanıyor. Kayalığın aralıklarında, arkasında beş on tane heybetli çam var.

Müdür soruyor:

"Hudut bu kayaya kadar mı, kayanın ötesine de geçer mi?"

Bilirkişî:

"Geçmez", diyor.

"Şu çamlar bu tarafta mı kalır, öte tarafta mı?"

"Bu tarafta..."

"Bu kayalar dededen mi kalma?"

"Öyle."

"Bu kayalığı eker miydi dede?"

"Ekerdi."

"Kayalık ekilir mi?"

Susuyor.

"Kayalığa tarla denir mi?"

"Madem ki hududu içinde, denir."

Bilirkişinin dördünü de dinliyoruz. Dördü de aynı minval üzere cevap veriyorlar.

Bu arada da Orman Bölge Şefi gösterdikleri hudut içerisindeki tarlayı ölçüyor. Ölçtü bitirdi. Tarla yedi dönüm çıktı.

Müdür:

“Hudutlar içindeki tarla tam yedi dönüm. Sizin tapuda dört dönüm diyor metresi metresine... Bana dört dönümlük bir tarla gösterin.”

Oradan gösteriyorlar olmuyor, oradan gösteriyorlar olmuyor. Nereden gösterecekler, hududu nereye çekecekler ağaçların bir kısmı hudut dışı kalıyor.

Böylecene zabıt tutuldu. Biz de Antalyaya döndük.

Acaba o ulu çam ağaçlarının katline ferman verildi mi?

XIV

TAHTACILAR...

Tahtacıları çoğumuzun duymuşluğu vardır. Tahtacılar Toroslarda ağaç kesmek, tahta biçmekle geçinen bir obadır. Bunlar Maraştan Marmarise kadar olan dağlarda barınırlar. Tahtacılıktan başka hiç bir iş görmezler. Olsun olmasın görmezler. Bugün de Orman İşletmelerinin ağaçlarını tahtacılar kesiyorlar. Yazın dağlarda, kışın sahildedirler. Hiç bir hayvan beslemezler. Ne koyun, ne keçi, ne inek... Yalnız her evin bir, birkaç katırı vardır. Tahtacıların yürükler gibi develeri de yoktur. Ama onlar gibi, tahtacıların evleri de çokluk kıl çadırdandır.

Tahtacıların da ormanla ilgileri olduğundan dolayı gidip bir de onları göreyim, dedim. Benim orada bulunduğum zamanlar bütün tahtacılar iş başında idi. Çoğu da işlerini bitirmek üzereydi.

Çalıştıkları yerler hep sarplarda. Uzak, dağların doruklarında. En yakınları Olukköprüde. Ata bindik. Kuşluğa doğru Olukköprüye vardık. Tahtacı kadınlar vardı yalnız obada. Oymakta hiç bir erkek yoktu. Evler tahtadandı. Her evin önünde büyük birer tomruk yığını vardı.

Biraz bekledikten sonra tahtacılar önlerinde kereste yüklü katırlarıyla dağdan inmeğe başladılar. Tahtacı kadınlarının kılıkları bir hoş. Nakışlı önlükleri var. Başlarındaki feslerinin alna gelen yeri altınlarla, gümüşlerle örtülü. Paraları biribiri üstüne dizmişler. Kadınlar, güzel kadınlar. Tahtacı çocukları da sıhhatli...

Akşama kadar tahtacılar birkaç kere doruğa gittiler, gittiler geldiler. Her gelişlerinde ikişer büyücek tomruk getiriyorlardı.

Gece oldu. Yemek yedik. Sonra kocaman bir ateş yaktık. Sonra da ateşin önünde saz çaldık. Türkü de söyledik.

Olukköprü Romadan kalma bir köprüdür. İki büyük kayanın ortasına yapılmıştır. Altmış metreden yüksek görünüyor.

Türküyü Ali söylüyordu. Sonra kesti.

Lâf lâfı açtı. Eskiki yaşayışlarından, şimdiki yaşayışlarından söz açtı. Tahtacılar dertli. Bunlar az da olsa toprak sahibi olmuşlar. Sevinçleri de bundan. Bu dağların ortasında tahtacıların üç tane de radyoları var. Çoluk çocuk başına üşüşüp türkü dinliyorlar.

Ali Çavuş:

“Tahtacılık öldü”, dedi. “İş kalmadı tahtacılıkta. İyi ki yirmişer dönümlük tarla almışız. Onu da alınaşak halimiz dumandı. Arkamızı dayayacak bir güvencimiz var. Yoksa yürüklerden kötü olurduk. Bir çadır kuracak yer bile vermezlerdi bize. Bizim topraksız tahtacılar dağ eteklerinden ovaya inemez oldular. Hele tahtacılık böyle öldükten sonra.. Orman İşletmeciliği çıkmadan önce, Ormanlar dikili olarak müteahhitlere veriliyordu. Müteahhitler ormanın bir ucundan giriyor, öbür ucundan çıkıyorlardı..”

“Ali Çavuş”, dedim, “bu söylediklerinden hiç bir şey anlamadım. Şunu bana iyice bir anlat.”

“Ne var, anlaşılmayacak! Ama gene anlatayım. 1937 den önce Orman İşletmeciliği yoktu. Ondan önce Devlet dikili olarak ormanı müteahhide satardı. Müteahhid de bizleri işçi olarak tutardı. Müteahhidler o zamanlar bir bölgenin bütün ormanlarını satın alırlardı. Meselâ bu bölgeyi oğulları almışlardı. On beş yıl bu ormanları kestiler. Bütün bu dağları gezdim diyorsun, doğru dürüst bir ağaç gördün mü?.... oğul-

ları tüm ağaçları dipten tıraş ettiler. Bizler meselâ bir uçtan bir ormana başlıyor, büyük küçük bütü norınanı, yani başladığımız sahayı tıraş ediyorduk. Bu bizim için kolay oluyordu. Çok iş çıkarıyorduk. Biz metre küp başına para alırdık. Ya şimdi, amanejman plânlarına göre kesilecek orman. Kesilecek ağaçları ormanın içinden teker teker seçeceksin. Bir tek damgalanmamış ağaç kesersen vay haline... Bu gene neyse ne, bir de ormanda rüzgardan, yaşlılıktan devrilmiş ağaçlar var. Onları teker teker seçip işliyeceksin. Dikili ağaca dokunamazsın. Orman dikili ağaç kesmek kabiliyetinde değilmiş. Bir de düz yerde hiç kesim yapamıyoruz yıllardan beri... Hep sarp yerlerden kesim yapıyoruz. Bu ise bizim için ölümden beter. Çünkü ormancılara göre, eteklerde orman kalmamış, daha bir elli yıl eteklerden orman kesilemezmiş. Daha elli sene biz sarp dağlarda sürteceğiz demektir. Şimdi orman işlediğimiz yer sarp bir dağın yamacı. Devrilmiş eski ağaçları işliyoruz. Buraya tam dört saat çekiyor, Yol da yok. Katırlara ancak iki tomruk yükleyebiliyoruz. Günde ancak iki sefer yapabiliyoruz. Gündeliğimiz on liraya gelmiyor. Eskiden en güzel bir ormana bir uçtan girer, kese kese öteki ucdan çıkardık. Bu İşletme canımıza okudu. Şu yangınlar da olmasa halimiz iyice duman. Bazan ormanlar yanıyor. Kallntıları işlemek gerekiyor. O zaman bütün ormanı bir ucdan bir uca işliyoruz. Ne dağlardan indirmek, ne de ağaç ağaç kereste seçmek var... Bir de yangınların çoğunu bizim üstümüze atarlar. Bizim geçimimiz orman üstüne. Biz orman yakar mıyız? Güya kolay iş bulalım diye orman yakıyormuşuz. Haşa! Onu müteahhitler yaktırıyolar. Biz de işliyoruz.”

1937 den, yani Devlet Orman İşletmesi kurulmadan önce müteahhitler ormanları insaf etmeden tıraş etmişler. Yangınlardan önce güney ormanlarını müteahhitler bitirmişler. Ve Suriyeye satmışlar. Mısıra satmışlar. Bütün Araplar yıllarca güney ormanlarını haraç mezat kullanmışlar. Bir rivayete göre Süveyş kanalının kereste ihtiyacı Güney orman-

larımızdan temin edilmiş. Ve efendim bu sebepten güneyde orman kalmamış. El elde, baş başta!...

Devlet İşletmeleri 1945 yılında teşkilâtını tamamlamış... O zamana kadar da türlü dalaveralar dönmüş ve ormanlarımız su gibi Suriyeye akmış. 1945 den sonradır ki doğru dürüst, ilmî şekilde bir kesim yapılmağa başlanılmış...

Bu gezimde ne kadar ormancıyla karşılaştımsa, hepsi müstereken şunu söylüyor:

"Türkiyede ne kadar orman kanunu çıkmışsa, her kanundan sonra bir orman tıraşlaması olmuştur. Ormanları orman kanunları bitirmiştir."

Allah, kalan ormanlarınızı, - orman kalmamış, şayet köşede bucakta bir iki dikili ağaç kalmışsa - bu yeni çıkacak kanundan esirgesin.

XV

BİR ORMAN DEETLİSİ!..

Avukat heyecanlı, bilgili bir adam. Otomobilin önünde oturuyor, ben arkada... Yol uzadıkça ondan bundan konuşmağa başladık. Onun avukat olduğu, benim gazeteci olduğum meydana çıktı.

Ve sordu :

“Sebebi teşrifiniz?”

Avukat ellilik var. Başmda bere var.

“Ornan yazıları yazmak için dolaşıyorum.”

İşte bu avukatı coşturdu.

“Dokunulmanuş, hayati bir mevzu. Bir milletin mukadderatı ile ilgili.”

Avukat bu sefer dayanamadı. Otomobili durdurup yarıma geldi:

“Ornan işi, ornan davası bir milletin “olmak yahut olmamak” davasıdır. “Var olmak yahut var olmamak” da denebilir. Eğer şöyle bir düşünürsek efendim, bütün memleketlerde, bilhassa ortaşarkta büyük, en büyük bir davayla karşılaşırız. O da orman davasıdır. Türkiyede demokrasi davası, batılılaşma davası, kalkınma davası... Davalar var. Tekmil davalar bir tarafa, ornan davası bir tarafa. Ormancılığın ilunal edilmesi, ormanın yokolması vatan topraklarının sabun gibi elimizden kayması demektir. Bunu biz hariç bütün dünya biliyor. Biz orman davasını parti menfaatleri, politik menfaatler, şahsi menfaatlere alet ediyoruz. Ornan davası ne

demektir, orman davası şu demektir ki, evet şu demektir ki... Biz halk adamlarıyız, biliriz. Orman davası bir milletin kurtuluş savaşı kadar mübarektir. Zatiâlinize izah edeyim efendim: Niçin mübarek ve mukaddestir orman davası? Müsade buyurun efendim, müsade buyurun da izah edeyim. Efendim, bir vatanın toprakları müstevliler tarafından işgal edilebilir... Evet efendim, o milletin çocukları, millet millet olarak kaldıkça, mücadelelerini yaparak yurtlarını kurtarabilirler. İşte biz, Yunanlıları denize döküverdik. Bıraktalun bizi, işte Hindistan, işte Mısır, işte Yunanistan... Daha yüzlerce millet. Ama sonunda her millet vatanını müstevliden kurtarmıştır. Ama orman gidince, toprak da gidiyor. Yurdun iklimi, bereketi gidiyor. Toprak gidiyor, kayalar kalıyor. Bu giden toprak bir daha gelmemek üzere gidiyor. Yağmurlarla sellerle gidiyor. Vatan parçası sabun gibi elimizden kayıp kayıp gidiyor. Orman davasının bir kurtuluş davasından daha üstün olduğunu anlatabildim mi efendim. Bu meseleyi, müsaade buyurursanız."

"Estağfurullah efendim, tenvir buyurursunuz. Çok istifade ediyorum. Zahmet olmazsa Beyfendi."

"Biraz daha izah edeyim. Şöyle ki efendim, ağaçlar, kökleri yamaçlardaki toprağı tutarlar, kayaların üstündeki toprağı tutarlar. Şöyle ki, toprak ağaç kökleriyle bağlanmış olur. Ağaç demek, toprağın ipi, toprağın bağı, toprağın halatları demektir. Toprağın halatlarını kesince toprak ne oluyor? Yağmurlarla sellerle doğru denize. Ne kalıyor geride? Kayalar. Al sana bir kayadan vatan. İkincisi, orman olan mıntikalarda, bir santimlik bir toprak kalınlığı bin yılda meydana gelir beyfendi. İlmen sabittir. Dikkat buyurun bir santimlik bir toprak kalınlığı tam bin yılda... Orman davası ne demek zatiâlinize izah edebildim mi?"

"Teşekkür ederim efendim."

"Eğer sesinizi duyurabilirseniz, bu vatana hizmetiniz çok

kıymetli olacaktır. Orman meselesini politika adamlarımız, münevverlerimiz bilmiyorlar. Bendeniz de bilmiyordum. Tâ ki orman avukatı oluncaya kadar. On beş yıl orman avukatlığı yaptım. İşin içine girince öğrendim ki bu dava büyük davadır. Eskiden ormancılardan telâşlarına, ormana verdikleri ehemmiyete, vatanla ağacı aynı ayarında tutuşlarına bakıyor da bu adamlara adeta kızılıyordum. Sonra anladım ki iş başka... O gün bu gündür, ben ağaç dostuyum ve muhitimde bunun mücadelesini yapıyorum... Nasıl ki vatan savunması mevzu bahis olunca parti farkı yok. Orman savunma mücadelesinde de bütün millet elele vermeli... Ve daha ileri gideceğim, evet efendim, kanunla olsun, sosyal gelişmelerle olsun ormanı kurtaran Türk vatanını kurtarınış demektir. Yazılarınızda bunu bilhassa belirtmelisiniz. Türk ormanlarını her kim kurtarırsa, Türk vatanını ebediyen kurtarınak şerefi onun olacaktır. O şahsın, o partinin olacaktır...”

“Beyfendi”, dedim, “ormancılık hakkında çok derin malûmatınız var. On beş yıl da orman avukatlığı yapmışsınız. Sizden bir şey rica edecektim. Bu rica edeceğim şeyi sizden daha iyi kimse bilmez sanırsam. Günlerdir bir izah edecek kimse bulamadım.”

“Nedir?” diye merakla sordu.

Şehre yaklaşıyorduk.

Dedim ki:

“Bir tapulu kesim, usulsüz kesim diye bir şey var. Tapulu kesimle, usulsüz kesimle ormanlarınızı bitirilmişler. Bir iyice izah eden çıkmadı.”

Avukat sevinçle güldü:

“Orman Avukatı iken uğraştığınız başlıca iş buydu. Onun için size çok enteresan vakalar anlatabileceğim. Sizden ricam ne adımı yazacaksınız, ne de o vakaları yaratan adamların adını... Zaten şahıslarla değil, davalarla meşgulsünüz. Sonra

bir adamın adını yazmışsınız ne olacak... O adam gibi yüzbinlerle kişi var. Yarın yazıhaneme gelin."

Saat dokuzda yazıhaneye damladım. Avukat bekliyordu. Kapıyı arkadan kitleyip, kapıya "Kapalıdır", levhasını astık.

"Büyük, zengin orınan müteahhitleri vardı. 1937 den önce ormanları dikili olarak devletten alırlar, işler satarlardı. Güneyde bu büyük işti. Çok para getiriyordu. Ağacın metre küpünü inanılmayacak kadar ucuza satın alıyor, otuz kırk mışlı pahalıya satıyorlardı. 1945 yılında Orınan İşletmeleri teşkilâtını kurup da işe başlayınca müteahhitlerin işleri suya düştü. Açıkta kaldılar, işleri öldü. Bunun üstüne onların da çokları kaçakçılık yaptılar. Böylece, bin türlü hilelerle işlerini devam ettirdiler.

1950 de 5653 sayılı kanunun yanlış anlaşılmasından dolayı müteahhitler tekrar sahneye çıktılar. Fırsat bu fırsattır diye başladılar işe.

Müteahhitler köylülerden tapu, tapularının içindeki ağaçları satın almağa başladılar. Üçer, dörder dönümlük, hudutları gayrimuayyen tapular aldılar. Bir mısalle anlatayım daha iyi... Bu müteahhitlerin en zenginlerinden biri, on yedi dönümlük bir tapu almış. Eski tapularda dönüm nazara alınmaz, tapu hudutları nazarı itibara alınır. Meselâ tapuda on beş dönüm yazılı olan bir tarlanın hudutları içine on bin dönüm, hattâ yüz bin dönüm de girebilir. Anadolu'da halen beş dönümlük bir tapuyla otuz bin dönüm tarlaya sahiplenmiş kimseler çoktur. Tapuların yüzde doksan sekizi böyledir. İşte bu müteahhid allem etmiş, kallem etmiş on yedi dönümlük tapusu içine yüz bin dönümlük bir sahayı almış. Alış tarzı da dikkate değer. Tapu da şöyle hudutlar var: Cenuben Emine kızın gelin olduğu yer, şimalen yanık çınarın kökü, garben kan mezarı, şarkan pınar. Görülüyor ki yukardaki hudutlar muayyen değildir. Pınar, her yerde pınar vardır. Emine kız nerede gelin olmuştur, Allah bilir onun orası-

ma... Bilirkişiler nerede derse orada gelin olmuştur. Bilirkişilerin insafına kalmıştır Emine kızın gelin olduğu yer. Alır bilirkişi Emine kızın gelin olduğu yeri beş saat öteye götürür. Kan mezarı nedir, bilir misiniz? Eskiden orada bir eşkiya, bir candarıma vurulmuş, kanı oraya aknuştur. Adettir, kan akan yeri taşla çevirirler. Bu kan mezarıdır. Bu da bilirkişinin insafına kalmıştır. Onu da kırk kilometre öteye çekebilir bilirkişi. Yanık çınarın kökü de en güzel ormanın bulunduğu sahaya kadar gidebilir. Bu da bilirkişinin insafına kalmıştır. Bilirkişinin insafını size söyleyim mi? Bilirkişiler de müteahhidin parayla tutulmuş adamlarıdır.”

“Bu şekilde daleveralarla efendim, yüzbinlerce metre küp orman kesilip yok edilmiştir. Ormanlılar bunu kabul etmiş midir? Hayır. Onlar da mücadele etmişlerdir bununla. Bu ağaçları kesenler mahkemeye verilmiştir. Bunlardan bir tanesi dört milyon liralık ağaç kesmesinden dolayı mahkeme- de ölen af çıkmıştır. Bir de bunlar için hususi af kanunu çıkarılmıştır. Müteahhitlerimizi korumalıyız efendim. Toprak gider efendim, müteahhitlerimiz kalır. Bir fincan kahvenin bin yıl hatırı var...”

Avukat dertli adam, aşk adamı, dürüst adam. Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı olmaz olsun. O değil mi belimizi büken.

Manavgat, Elmalı, Kaş, Fethiye, Silifke ve daha birçok ormanlarımızı bu tapulu kesim yok etmiş. Bereket versin ki kırk yıllık kahvenin hatırı o kadar uzun sürmeyip 5653 sayılı kanun için sonradan bir izahname gönderilmiş de durum kurtarılmış.

Şu orman üzerinde nice menfaatlar dönmüş. İnanılmaz. Veyi saf olanlara...

XVI

BİTMEZ, TÜKENMEZ DAVALAR..

Antalyadan sonra Muğlaya geçtim. Fethiye ormanlarını gezdim. Burada da yangın görmemiş bir tek ağaca rasgelmedim. Yalnız Fethiye'nin Seki köyünün Kavacık ormanlarını, orman gibi gördüm. Bir sedir ormanı ki, orman derim sana... İnsanın aklına geliyor: Acaba bu ormanı niçin yakmamışlar.

Yanındaki Bölge Şefine sordum:

"Acaba niçin yakmamışlar?"

Şef:

"Sedir ormanı kolay kolay yanmaz da ondan. Bir de niçin kesmemişler diye sorarsanız."

"Sorarım", dedim. "Gerçekten şaşılacak şey."

"Görüyorsunuz burası dağlar. Sahile de çok uzak. Yol da yok. Taşınması çok pahalıya malolur. Onun için bu sedir ormanı kurtulmuş."

Fethiyede de tarla açmaları gırla gidiyor. Fethiye için derim ki yeryüzünün Cenneti. Köyceğiz için de öyle derim. Hele bir orman bitsin. Bitmesine pek az kalmış. Ben görürüm o zaman onun Cennetliğini. Denizi, koylarının güzelliği beş para ederiniymiş. Görürüm o zaman.

Köyceğizde tam on gün devam eden bir yanık sahasını gezdikten sonra da Aydın'ın Karacasu İlçesine geldim. Karacasuda tapulu kesim halen devam etmektedir. Şunu da söylemeden geçmiyeyim ki Karasu Aydın'ın tek ormanlık bölgesidir. Saksıda çiçek gibi. Nazillide, Bozdoğan'da da var ya,

az. Ormandan sayılmaz. Karacasu ormanları da ormandan sayılmaz ya... Yeşillik var. Eğri büğrü ağaçlar var hiç olmazsa. O da bazı yerlerde.

Yıllardan beridir ki Karacasu'da hakla Orman Dairesi arasında bir boğuşmadır alnuş yürümüş. Bir Ali Cengiz oyunu. Ama tam manasile bir Ali Cengiz oyunu. Orman Dairesi ağaçları kestirmemek için türlü kanunlar gösteriyor, türlü yollara, kanuni sebeplere başvuruyor. Halk da onun karşısında... Halk demesek daha iyi olur... Halk yalnız alet ediliyor bu işlere. Büyük müteahhitler menfaatlerine halkı alet ediyorlar. Orman Dairesinin hiç bir kanunu, hiç bir tedbiri bu zenginler karşısında sökmüyor. Bir açık kapı, bir yol mutlak buluyorlar. Ve Karacasu ormanlarına kasteyleyorlar. Bir ağaç kesimidir gidiyor. Deme gitsin.

Karacasu ormanlarının yüzde doksanı tapuludur. Yani şahısların mülkiyetindedir. Bunların çoğu da eski tarihli tapulardır. Eski tarihli tapuların hepsi 4785 sayılı kanunla devletleştirilmiş ve 5658 sayılı kanunla da iade dışında bırakılmış ormanlara ait olduğundan hukuki kıymetini kaybetmiş olup, sahibinin müddeti içinde müracaat edip tapulu yerinin bedelini istemeğe hakkı vardır.

Bunun dışında son iki yıl zarfında yeni tapu tescilleri kanuna aykırı olarak yapılmış, ormanlara "Çamlı tarla" tabiri kullanılarak tapu verilmiştir.

Bu böyle olmakla Orman Kanununun hükümlerine göre hiç kimsenin bir ağaç kesmeğe hakkı yoktur. Göz göre kesemiyorlar da zaten.

Ama türlü usuller bulmuşlar... Ali Cengiz oyunu oynamakta hiç kimse kâbımıza erişemez. Boy ölçülecek varsa gelsin beri!

Bir gün bakıyorsun Karacasunun falan filan mevkiinde yüzlerce dönümlük orman bir ucdan bir uca tek yaprak bile bırakılmadan doğranmış. İrili ufaklı doğranmış. Bunları kim

doğramış? İşte o yok ortada. O dogranmış yerler tapulu ya, sahibi doğru mahkemeye müracaat ediyor. Diyor ki, tarlam içindeki ağaçlar meşhul şahıslar tarafından kesilmiştir. Orman Dairesi ağaçlarımı zaptederek satacaktır. Ağaçlarının satılmasının önüne geçiniz. Buna ihtiyati tedbir diyorlar hukuk dilinde. Ve seninki ihtiyati tedbirini alıyor. Bu sefer ağaçlar açık artırma ile satılığa çıkarılıyor. Satışa çıkarılan ağaçlara rakip yok. Ağaç sahibi, yahut onun bir akrabası, yahut meşhur tüccarların adamları yok pahasına, artırmada rakip olmadığı için ağaçları satın alıyorlar. Mahkeme sonunda adam beraat ederse, zaten beraat ediyor. El elde, baş başta. Yok beraat edemezse açık artırma ile çok ucuza satılan ağaçların bedelini Orman Dairesine ödüyor ki, bu devde kulak bile değildir. Dediklerine göre, pek ödedikleri vakti değilmiş.

Bu hususta çok şeyler yazılabilir. Ama ispat hakkı diye bir şey tanınmamış gazeteciye. Burada bir takım dolaplar dönmüştür. Bu kadarlığını yazabilirim.

Neden sonradır ki Orman Dairesi bu ihtiyati tedbirlere ve satışlara bir çare bulmuş. Açık artırmalara kendisi girmeğe ve satılan ağaçları satın almağa başlamış. O zaman oyun biraz durmuş.

Avukat diyor ki:

“Yakında buna da bir çare bulacaklar...”

Ben bir tanesini söyledim. Daha öyle tahrip usûlleri var ki, akıl sır ermez. Öyle yol buluyorlar ki şu keresteciler, şaşıp kalırsın. Madem ki elinde tapusu var. Geri dur orman dairesi...

İşletme Müdürü Burhaneddin Şener inanmış adam. Şu ormancılarm hangisi davasına inanmamış ki... Yoksa bu kadar kırtasiye, bu kadar mücadele içinde çalışabilirler mi idi. Adam aç kalır da buna dayanamaz. Uyku yok, dünek yok. Üstelikte kötü adamsın. Partiler gelir çöker, politikacılar

yüklenir, halk yüklenir. Şu iki cami arasında kalan var ya, tam ormancı...

“Karacasu yüzünden canımdan bıktım... diyor. Ne yapacağımı şaşırdım. Bir çıkar yol yok. Ne tedbir alırsan al, bir yolunu buluyorlar.”

Halkı da görelim dedik. Tüccar bulursak onlarla da konuşalım...

Bu tüccarlardan birisinin dükkânında oturmuş konuşuyoruz.

Adamlar kanunu yutmuşlar. Bana o kadar çok kanun maddesi okudular ki ezberden, şaşkına çevirdiler. Bütün ormanları bir günde tıraşlasalar bile hakları var, diyesim geldi.

“Orman Dairesi haksızlık yapıyor. 5653 sayılı kanunun D. fıkrası der ki: “Sahası otuz dönümden az ve Devlet ormanlarına üç kilometre uzak olursa orman sayılmaz.” Ama Orman Dairesi sayıyor. Şöyle ki: Bu üç kilometrelik arada gene şahısların çamlı tarlaları var. Bu şahıslar o tarlaları kesecek olsalar arada üç kilometrelik bir saha açılacak. Aradaki ormanları devlet ormanı sayınca, yakın oldukları için, bizim üç kilometre uzak orman da Devlet Ormanlarının bitişiğinde olmuş oluyor... Bu büyük haksızlık ve kanunsuzluk. Sonra Medeni Kanunun 644 ncü maddesi der ki: “Bir araziye sahip olmak demek alt ve üstüne sahip olmayı tazammum eder.”

Bu konuşan yaşlı bir adamdı. Genci aldı:

“Bu kanuna göre, tarlalarımızda biten ağaçlar bizimdir. Kimse elimizden alamaz. Eğer Devlet bunun önüne geçmek istiyorsa tapularınızı satın alsın. Yoksa haksızlık ediyor. Burada tapusuz olarak bir karış toprak bile bulamazsınız. Şu karşıdaki yüce dağ var ya, ona Baba dağı derler, onu sivrisi bile tapuludur. Oraya tapu alınır mı? Alınış. Belki Baba dağının sivrisi de bir gün işe yarar.”

Gene yaşlı adam aldı sözü :

“Bakın burada hiç mi hiç yangın olmaz. Yıllardır yangın kazara bile çıkmamıştır. Çünkü orman tapuludur. Bir gün

gelecek ki, köylü ormanını alacak umudunda... Sonra bir ormanı tahdit komisyonu geldi. İşleri o berbat etti işte... Ağaçları zamanla tıraşlanmış tarlaları sahiplerine verdi de ağaçlıklı tarlaları orman saydı. Köylüler de ne yaptılar bu sefer... Tarlalarındaki ağaçları tüccarlara meccanen verdiler. Sırf tarlalarındaki ağaçlar yok edilsin diye... Tüccarlar ormanları kestiler kestiler gittiler, köylüler suçlu olarak mahkemelere verildiler... Asıl komisyon sebep oldu büyük ağaç kesilmesine.”

Genç adam aldı :

“Peki biz bu çamlı tarlaların arazi vergisini yıllardan beri veriyoruz. Buna ne buyrulur?”

Bence diyecek söz yok. Bu işin uzmanları söylesin. Benim görüp bildiğim her yerde, her yanda ormanların yok olduğudur.

Şu yağmurlar da yakamı bırakmadı. Karacasu dağlarını gezip orman tahribatını göreceğim. Fırsat verinez. Ama benim gezip görmem gerek. Ver elini Seki, ver elini Karıncalı dağları... Yağmur hışını gibi inerken çıktık yola... Yüzlerce dönümlük kesilmiş, kökleri öyle durur ağaçlar gördüm. Bir on kadar daha yeni kesilmiş, çamları daha kucumamış tarla gördüm. On tarladaki binlerce ağacı meçhul şahıslar kesip ortadan kaybolmuşlar... Ve tarlaların sahipleri, orman dairesi karşılıklı mahkemeye başvurmuşlar. Zarar ortada, ne kazandık dediği gibi.

Şimdi halen Karacasu Orman Şefliğinin 400 tane böyle mahkemesi var.

XVII

SANKİ ÇARESİZ DERTLER!..

Oradan İzmir'e geçtim. İzmir'in Kemalpaşa, Karacadağ ormanlarını gördüm. Bu ormanlarda da ağaca benzer ağaç arama. Yangın silip süpürmüş. Yangından başka İzmirde açmacılık her yerden çok. Çünkü burada toprak nisbeten verimli ve pahalı. İzmir de bir de kaçakçılık var. İzmir İşletme Müdürü Hakkı Özkan'la bir gece sabaha kadar kaçakçı peşinde dolaştık. Macerası uzun. Her yıl İzmir ormanları 10.000 metreküp ağaç verebilir. Fazla santim veremez. Ormancılar da yılda on bin metreküp ormanı kesip ambalaj sandıklığı için isteyenlere satıyorlar. Halbuki İzmir'in yılda 30.000 metreküp ambalajlık keresteye ihtiyacı var. Böyle olunca yirmi bin metreküplük bir kereste kaçak temin ediliyor demektir. İnsanın ha gayret diyeceği geliyor. Ha gayret hangi il önce bitirecek ormanlarını. Böyle bir yarış olsa İzmir birinci gelecek gibi geliyor bana...

İzmir ormanlarını da gezdikten sonra Hakkı Özkan'la Manisa işletmesine geçtik. Hakkı Özkanda gördüğüm insanların en tatlılarından... Her orman yangınında gözleri dolu doluveriyor. Toprak taşınması üstüne İzmir gazetelerinde epeyde yayımı var. İşinin adamı bir genç.

Yolda bana önce kireç ocaklarını gösteriyor. İzmir'in yakınları hep kireç ocağı.

"Bu ocaklardır", diyor, "bu dağları hep böyle kel bırak-
kan..."

Sonra yolda bana fundalıklar gösteriyor.

Bizimkiler orman ilmini de bize benzetmişler. Makilik, baltalık, koruluk diye üç kısma ayırmışlar. Baltalıkla makilik dedikleri yerlere ver etmişler baltayı. Halbuki ormancılık ilminde yalnız bir orman vardır. Makilikler, baltalıklar dediklerimiz türlü sebeplerle dejenere olmuş ormanlardır. Bu ormanlar nasıl dejenere olmuşlardır? Gezdiğim gördüğüm yerlerde bütün ormancılar bunun üstünde durdular. Hakkı Özkan'da ötekiler gibi. Beni bir yamacın altında durdurdu ve bir makiliğe götürdü.

“İşte bu makilik keçinin eseridir.”

Misal olarak bir ağacı gösterdi:

“Şu ağaca bakın. Bu ağaç yere yapışmışcasına yayılmıştır. Uzayamamasının sebebi keçidir. Çıkan dallarını yer, çıkan dallarını yer. Ağaç da bu yüzden uzayamaz, yayılır. Bu ne ağacıdır? Pırnal meşesi... Bunun boyu iki karıştır. Halbuki beş metre boyunda pırnal meşesi vardır. Keçi bir ormanın üremesinin, gençlik yetiştirilmesinin önüne geçer. Çıkan gençliği yer, çıkan gençliği yer.”

Pırnal meşesini hepimiz görmüştüzdür. Yollarda, yamaçlarda yere yapışmış gibi küçücük, incecik bir ağaçtır. Şemsiye gibi yayılmıştır. Ben şimdiye kadar bu meşenin yarun metreyi geçmesini görmemiştin. Söyleseler de inanmazdın. Ama üç metreliğini, dört metreliğini gözümle gördüm. İnandım ki bu keçinin ettiğidir. İnandım ki bu dağlar keçinin kel bıraktığı dağlardır.

Hakkı Özkanın başından geçmiş enterasan yangın olayları var. Özkan diyor ki:

“Yedi yıllık mühendisim. Yedi yılın yedi otuz Ağustosunda da bayramı yapamadım. Yedisinde de köylüler tatilden istifade ederek yangın çıkardılar.”

Bu Otuz Ağustos yangınlarında çektiklerini öylesine anlatıyor ki Hakkı Özkan, dinlemeğe değer. Yerimin darlığın-

dan yazık ki anlattıklarını tekrar edemiyeceğim. Zaten gerektiği kadar okuyucularına yangın hakkında bilgi verdim sanırım.

Eski orman bölgeleri çırılçıplak... Dağlar öylesine soyunmuş, toprak öylesine akmış ki, dağların tepeleri, sırtları testere gibi, testere gibi aknuş... Akmakta devam ediyor. Geçtiğimiz bir iki çay kıpkırmızı akıyordu. Yıl on iki ay hep böyle akarınış bu çaylar. Ormanlık bölgelerden gelen sular böyle değildir. Pırıl pırıldır. Dibine kitap düşse okunur. Öyle aydınlıktır. Çünkü taşıyacak toprak bulamaz.

Bir sel deresinden girdik. Kuru dere yani... Yanı yönü habire akmıştı. Dere günden güne, yıldan yıla genişliyor... Dere tâ karşı ki dağa kadar uzanıyordu. Toprak taşınmasından böyle yüzlerce binlerce dere meydana gelmiş. Toprak akıyor babam akıyor. Bazı yerlerde de toprak kalmamış. Bu sefer taşlar akıyor. Çakıltaşları. İşte bu felâket...

Seller oluyor. Bir tufan gibi. Göz açıp kapayınca kadar her şeyi basıp geçiyor. Bu sele, kurak, ormansız dağların seline ne baraj dayanır, ne set...

Orman olmayınca düşen yağmurlar aynı hızla toprağa değerler ve aynı hızla akmağa, birleşerek sel olmağa başlarlar... Halbuki ormanda yağmur damlaları ilk önce dallara, yapraklara düşüp hızlarını kaybettikten sonra toprağa düşerler. Ormanın altındaki çürümüş yapraklar suları sünger gibi emip sonra yavaş yavaş bırakırlar. Böylelikle sel olayı olmaz. Bazı Avrupa memleketleri baraj inşasına başlayacakları zaman, yıllar önce o suyun gözünün bulunduğu dağları ağaçlandırıyorlar, ondan sonradır ki baraj yapıyorlarmış... Yoksa seller, baraj ne kadar sağlam olursa olsun, bir gün alıp götürüyorunuş...

Bu anlattığım yerler Manisa, Balıkesir, Eskişehir, Muğla, İzmir'dir... Türkiye'nin hemen her yerinde sel olayı var. Toprak taşınması var. Son yıllarda sel baskmaları gitikçe ço-

ğalıyor ve afet halini alıyor. Bu, ormanların bitinesindendir. Dağlardaki bir iki ağaç da biterse, ki çok az zaman kalnuştır, sellerin önünü ne barajla, ne de başka suni tedbirlerle alamayacağız. Tekrar orınan yapmak zorunda kalacağız. Toprağı taşınmış dağlarda da orman yetişmez... Korkunç bir şey bu...

Manisa - Turgutlu... Turgutluda Irlamaz çayı... Irlamaz çayı Manisa ovasının büyük felâketi... Irlamaz çayı bir kilometre genişliğinde çevresine çakıl yığını... Bu bir kilometrelik çakıl sahası çay boyunca uzanıyor. Gün geçtikçe bu saha boyuna genişliyor. Bağları, tarlaları içine alıyor. Bütün Turgutlu ovası çakıl, taş tehdidi altında. Etrafına uzunca bir set yapmışlar ama dinlemiyor. Dinlemez de... Belki otuz yıl sonra bütün ova çakıla kesecek. Orınsız bunun önüne geçilmez. Eğer Manisa ovasını kurtarmak istiyorsak dağlarını şimdiden ağaçlamağa bakalım. Ama biz kesiyoruz ağaçlarını... Bir de ağaçlayacakmız! Benimki de ne ham hayal.

Urganlı köyüne girerken yolda bir arabayı durdurduk. Arabaya iki zayıf at koşulmuştu. İki kişi vardı arabada. Bir genç, biri de yaşlı. Yaşlı adam Turgutlunun içinden olurmuş... Genç adam da Urganlıdan.

Adamla çaym olduğu yere gittik.

"Senin çocukluğunda, bu çayın çakıllarının genişliği bu kadar var mıydı?"

Yaşlı adam güldü:

"Benim çocukluğunda, bir insan bu çayın bir tarafından bir tarafına atlayabilirdi. İşte şimdi bazı yerler yedi yüz, bazı yerler bin metre gelir. Her yılda gittikçe büyüyor. Bütün Gediz ovası çakıl olacak oğul, bütün çakıl..."

Sordum:

"Peki bunun sebebi ne?"

"Ormanın dağlarda bitmesi..."

Yemin ederim ki bu köylüleri ben söyletmiyorum. Hepsi kendi dertlerini, topraklarının dertlerini herkesten, hattâ bilginlerden bile iyi biliyorlar.

Sormağa devam ediyorum ve hayretler içinde kalıyorum.

"Tarlalar, bu batan tarlalar sizin. Orman kesilmesine bir çare bulun."

"Bulunmaz."

"Neden?"

"Fakir fıkara ne yesin? Tarla açmak zorunda ora köylüleri de..."

"Dağlardan ovaya insinler..."

"Ovada tarlanın dönümü bin lira..."

"Eskiden niçin bu kadar açma yoktu."

İhtiyar:

"Nüfus çoğalıyor. Nüfus çoğaldıkça da geçim daralıyor. Tek çare orman... Ormanı kesiyorlar."

"Peki ne çare düşündünüz?"

"Hiç bir çare... Bu gidişle bütün ova..."

Yıl yıla uymuyor. Çay gittikçe daha çok çakıl getiriyor. Buna çare?

XVIII

ORMAN DEERTLERİNİN BİRİCİK ÇARESİ

"Türkiye ormanları normal olarak yılda ancak 3,5 milyon metre küp ağaç verebilir. Halbuki her yıl bu ormanlardan 17 milyon metre küplük bir ağaç alınıyor. Şimdiki hızla kesime devam edilirse yirmi, yirmi beş yıl sonra memleketin bütün ormanları tükenmiş olacaktır. Bu anormal işletme ne nispeten küçük çapta olan kereste sanayisinin, ne de büyük şehirlerin ihtiyaçlarından doğmaktadır. Bu durum, ormanlarda, ormanların dolaylarında yaşayan köylülerin ihtiyaçlarından ileri gelmektedir."

«Comment améliorer l'hydrologie de l'Anatolie grâce à la biologie et à l'écologie» adlı makaleden.

Prof. Franz Heske

Hamburg ve İstanbul Üniversitesi Profesörü

Profesör Heske aynı makalesinde ormanların, bir memleketin suları, iklimi üstünde çok büyük tesiri olduğunu gösteriyor. Ormanlar, tıpkı büyük denizlerin gördükleri vazifeyi görür, diyor. Dolayısı ile bir bölgenin ormansız kalması o bölgenin kurummasına, çölleşmesine yol açar, diyor.

Bu iklim meselesinde Batı ve Akuvatoryal Afrikanın

geniş ormanlarını misal göstererek, bu ormanların Afrika için Büyük Okyanus rolünü oynadıklarını söylüyor.

Orman toprağı sünger gibidir. Yağmur sularını çekmekte, onları sonradan yavaş yavaş bırakmaktadır. Bu sular yer altı sulara, sonra da nehirlerle karışmaktadır.

Anadolunun ikliminde bitkiler ve bilhassa ormanlar kati rol oynamaktadır. Anadolu'nun iklimi yüzde yüz ormana bağlıdır. Bunu profesör Heske de böyle diyor, öteki bütün ilim adamları da aynıni söylüyor.

Profesör Heske yalnız ihtiyaçlık kereste kesmekle yirmi yıl sonra ormanlarımızın tükeneceğini söylüyor. Ya yangın, ya açma, ya kaçakçılık, ya yakacak odunluk, ya yalabuk, ya keçi!.. Tapulu, usulsüz kesim de var. Var oğlu var. Daha bizim bilmediğimiz kimbilir başka ne kadar tahrip şekilleri var. Meselâ yangın üstüne bir iki rakam vereyim. Bu kadar-cığı bile işin fecaatini apaşıkâr göstermeğe yeter. 1951 de bütün yurttta 628 yangın olmuştur. Bu Orman Genel Müdürlüğünün verdiği rakamdır. Hiç düşünmeden bunu iki üç misline çıkarabiliriz. Neyse, rakamı olduğu gibi kabul edelim. 1952 de ise yangın adedi 1282 ye yükselmiştir. Bu korkunç bir artıştır. 1938 den bu yana yangın adedi boyuna artmaktadır. 1938 de 398 yangın olmuştur. Bu yılki yangın miktarını alamadım. Yalnız bir iki ildeki yangın adedini verirsem işin korkunçluğu daha iyi meydana çıkar. Antalyada 187, Muğlada 180, İzmirde 137. Bu yangınlar içinde fasılasız bir hafta devam etmiş yangınlar vardır. Varm gerisini de siz hesap edin. Memleketin ne büyük bir tehdit altında olduğunu görün.

Repörtajımızda daha öncede gördük ki tarla açmacılık da orman tahribinde büyük rol oynuyor. Bunu türlü misallerle, türlü yaşayış tarzlarıyla gösterdik. Köylü orman sahalarını daraltarak, ziraat sahası açmaktadır. Gördük ki ormandan açılan ziraat sahaları ormana elverişli değildir. Açılan tarlaların ömrü en çok üç yıldır.

Türkiyenin nüfusu 1927 de 13 milyondur. 1950 de 21 milyona yükseldi. Şimdi 25 milyonu bulduğu söyleniyor. Gene Profesör Heskenin dediğine göre Türkiyenin zirai kesafeti bir kilometre kareye 165 dir. Bu bazı çok sıkı sürülmüş Avrupa memleketleriyle mukayese edilecek olursa tam iki mislidir. Halbuki toprağın verimi buğday olarak yarısından daha azdır.

Nüfusun böyle hızla artması memleketin ekonomisi üzerinde baskı yaratmaktadır. Bu baskı da yüzde elli olarak ormanların zararıyla vukua gelmektedir.

Her neyse biz gördüğümüzü söyleyelim. Açma da büyük bir felâket halini almış, her yüz binlerce dönümlük orman silip süpürünmektedir. Ve yüzbinlerce dönümlük vatan parçası her yıl denize akmakta, bize de kel dağlar, kayalıklar kalmaktadır.

Üçüncüsü keçidir. Türkiyede 15 milyon keçi tesbit edilmiş. Bu doğru değildir. Herkes bilir ki vergiden kaçmak için köylü keçisinin ancak dörtte birini yazdırır. Ben de çok iyi bilirim. Buna göre Türkiyede altmış milyon keçi vardır. Haydi biz yanılmış olalım da Otuz milyon keçi var sayalım. Bu otuz milyon keçi nedir bilir misiniz? Türk ormanlarına girmiş otuz milyon balta... Tam otuz milyon keskin balta. Gece demeden, gündüz demeden, yorulmadan işleyen otuz milyon balta... Mübalağa ettiğimi sananlar gitsinler de ormanları bir görsünler. Böyle yangınlar, açmalar, keçiler olmasaydı o yüce dağlardaki ormanların biteceğini vardı. Ama bitmiş. Ama orman denecek orman kalmamış.

Profesör Heskenin yirmi, yirmi beş yılına yangını, keçiyi, açmayı da eklersek Türkiye ormanlarına bitmiş nazarıyla bakabiliriz. Ben gezdiğim yerlerde ancak birkaç tane orman görebildim. Öteki eğri büğrü, gençliği tükenmiş, yanmış, keçi tarafından tüketilmiş yeşilliklere kim orman diyorsa beri gelsin. Bu gidişle o yeşilliklerin de ömrü olsa olsa on yıl sü-

rör. On yıl sonra köylünün dediği gibi tek yeşil yaprağa rasgelemeyiz.

Orta Anadoludan geçerken o kıraçlık, o kuraklık, o zalim tabiatın verimsizliği, kısırlığı karşısında adamın yüreği ağzına geliyor. Orta Anadolunun o Allahın belâsı tabiatında insan yaşayabiliyorsa, o kurağa, kızgın saca benzeyen bozkıra yıldı hiç olmazsa bir kere olsun yağmur düşüyorsa o da kıyılardaki orman şeritlerinin yüzü suyu hürmetinedir. Eğer otlak olup da hayvanlarınız yayılıyorsa Orta Anadolu toprağında, kıyılardaki ormanların yüzü suyu hürmetinedir. Eğer Kızılırmak, Yeşilırmak, yüzlerce, binlerce cılız çay akmakta devam ediyorsa o kıyılardaki bir tutam kalmış ormanlığın yüzü suyu hürmetinedir.

Ve insanlarınız, Orta Anadolu insanları kendilerinde tabiatın haşin kuvveti karşısında yaşamak gücünü bulabiliyorlarsa bu kestiğimiz, yaktığınız, harebetmek için bütün kuvvetlerimizi seferber ettiğimiz bu birkaç ağacın yüzü suyu hürmetinedir.

Ormanlarımızı bu belâdan nasıl kurtarabiliriz?

Gördük ki orman içindeki köyler zaten köy değil... Meselâ Hopadan Trabzona kadar bir tek köy var diyebiliriz. Köyler yok. Dağınık, her biri ötekine bir saat uzaklıkta, beş saat uzaklıkta evlerden meydana gelmiş bir köy diyebiliriz. Maraştan Marınarise kadar da aşağı yukarı böyle. Böyle köy olmaz. Dünyanın hiç bir medeni ülkesinde de böyle köyler kalmamıştır. Kalamaz da.... Bu yüzde beş yüz gerilik demektir. Bu köylere hiç bir teşkilât götüremezsiniz. Ne okul, ne sağlık teşkilâtları... Daha bilmem neler... Hiç bir kuvvet bunları kalkındıramaz. Çünkü bunlar daha toplum haline gelemişlerdir. Medeniyete giden yolun ilk kapısı toplum haline gelebilmektir. Ondan ötesi... Bunlar böyle kaldıkça inanılmaz bir sefalet içinde yaşamağa mahkûm kalacaklardır. Başka yolu yok. Yüz yıl, bin yıl geçse de, dünya medeniyeti kafa-

mızın alamayacağı kadar ilerlese de, bunları bin yıl sonra gene bıraktığımız gibi bulacağız.

Arna onlar oralarda uzun zaman kalamayacaklar. Orman bitip de kayalarla başbaşa kalınc göç edeceklerdir.

İlk iş, orının bitmeden bu insanları iskân etmeliyiz. Başka hiç bir çaremiz yok. Orman bitip de bunlar milletin başına belâ kesilmeden... İskân etmeliyiz.

Selâhiyetli bir orman mütehassısı diyordu ki bu dağlardaki insanlar yaptıkları birkaç yıllık tahribatın geliriyle iskân edilebilirler.

Teklifin şu: Orman hudutları çizilmeli, buna göre büyük haritalar yapılmalı, memleket bölgelere ayrılmalı, bölge bölge her yıl, her bölge indirilip, önce tesbit edilmiş, köyleri kurulmuş yerlere yerleştirilmeli... Bunun için üç yıllık, beş yıllık, on yıllık plânlar yapılmalı.

Ormanlara bilaistisan balta sokmağı yasak etmeliyiz.

Vakit çoktan geçti. Boş dağları, kel toprakları yeniden ormanlamağa çalışmalıyız. Türkiye topraklarının yüzde 13 ü orman diyorlar. Yüzde beş bile kalmamış. Halbuki bir memleketin topraklarının normal olarak yüzde otuzu orman olmalı.

Eğer bu topraklarda yaşamağa niyetliyse, hemen işe başlamalıyız.

Kurtuluş, 16 Aralık 1954

Yaşar Kemal Göğceli